

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse õppekava

**AJAKIRJANIKU ROLL ERAKORDSETE SÜNDMUSTE
KAJASTAMISEL**

Magistritöö

Koostaja: Jane Saluorg

Juhendaja: Ragne Kõuts, PhD

Tartu 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Erakordse sündmuse definitsioon	7
1.2. Uudisväärtuse kriteeriumid erakordse sündmuse kajastamisel	10
1.2.1. Kõvad ja pehmed uudised	10
1.2.2. Uudisväärtuse kriteeriumid	11
1.2.2.1. Erakordse sündmuse mõju.....	14
1.2.2.2. Erakordse sündmuse negatiivsus	14
1.2.2.3. Erakordse sündmuse lähedus.....	16
1.2.2.4. Erakordse sündmuse tundlikkus	16
1.2.2.5. Erakordse sündmuse kohese avaldamise nõue	17
1.2.2.6. Erakordse sündmuse ootamatus.....	18
1.3. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel	19
1.3.1. Ajakirjaniku roll lähtuvalt väravavahi teooriast.....	20
1.3.2. Ajakirjaniku roll lähtuvalt ajakirjanduseetikast	23
1.3.3. Ajakirjaniku roll lähtuvalt kriisikommunikatsiooni teooriast	25
1.3.4. Ajakirjaniku roll lähtuvalt trauma ajakirjandusest	27
1.3.4.1. Ajakirjanduse roll surmarituaalide hoidmiseks	29
2. UURINGU EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED	30
3. UURIMISMETOODIKA JA VALIM	31
3.1. Valim	31
3.2. Uurimismetoodika	32
4.TULEMUSED	35

4.1. Erakordse sündmuse määratlus intervjuueeritud ajakirjanike tõlgenduses	35
4.1.1. Erakordse sündmuse kajastamist määravad tegurid.....	38
4.1.1.1. Mõjukus	38
4.1.1.2. Negatiivsus	39
4.1.1.3. Lähedus.....	40
4.1.1.4. Kohese avaldamise nõue	40
4.1.1.5. Ootamatus.....	41
4.2. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel	42
4.2.1. Väravavahi roll erakordsete sündmuste kajastamisel.....	43
4.2.2. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel lähtuvalt ajakirjanduseetikast	45
4.2.3. Emotsionaalne raskus.....	49
4.3. Ootused ajakirjanike rollile erakordsete sündmuste kajastamisel	51
4.3.1. Ajakirjanike ootused toimetuse tööle erakordsete sündmuste kajastamisel	52
4.4. Ajakirjanike suhtumine erakordsete sündmuste kajastamisse	55
4.4.1. Soovitused	55
4.4.2. Võimalused.....	57
5. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED	60
5.1. Avalikkuse informeerija.....	60
5.2. Ajakirjanik kui väravavaht.....	62
5.3. Ajakirjanduseetikast tulenevad rollid	63
5.4. Ajakirjaniku muud rollid	64
KOKKUVÕTE	68
SUMMARY	71
KASUTATUD KIRJANDUS.....	73
LISAD	79
Lisa 1. Pöördumine peatoimetajate poole.....	79
Lisa 2. Intervjuu kava	80

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks82

SISSEJUHATUS

Ajakirjandus, mis tekkis alles 18. sajandil, on muutuste tuules. Kaasaegsed veebiplatvormid asendavad üha enam traditsioonilist paberajalehte, televisiooni ja raadiot. Olulisele kohale on tõusnud ka sotsiaalmeedia. Sellele viitavad näiteks tänapäevased uudisväärtuste uuringud, kus ajakirjanike aktiivseid (tootjad, vahendajad, väravavahid) ja auditooriumi passiivseid (tarbijad, vastuvõtjad) rolle uurides, tuleb arvesse võtta ka sotsiaalmeedia mõju (Harcup, O'Neill, 2016: 1479).

Siiski on ka tänapäeval domineeriva veebiajakirjanduse juures meedia funktsioone, mis on püsinud muutumatutena. Ajakirjanik oli ja on ka praegu ühiskonnas inimene, kes kogub informatsiooni kokku, töötleb ning analüüsib seda ja avaldab seejärel arusaadavas keeles ja kontekstis avalikuks kasutamiseks. On neid, kes vahendavad teavet üldteemadel ja on neid, kes spetsialiseerunud mõne konkreetse valdkonna kajastamisele. Üha tugevamalt on ajakirjaniku töö seotud ka avaliku arvamuse kujundamisega ning seetõttu leidub neidki, kes teadaoleva info põhjal esitlevad ühiskonnale oma subjektiivseid seisukohti.

Ajakirjaniku tegevuse fookusest ja iseloomust olenemata, saab öelda, et ajakirjaniku töö tulemusena on tavainimestel võimalik lugeda uudiseid ajalehtedest ja portaalidest, kuulata argumenteeritud debatti intervjuueeritavaga raadiost või vaadata televisioonist. Ühiskonnaliikmetel on ajakirjaniku töö tulemusena võimalus jälgida ja oma arvamust avaldada ühiskonna valukohtade kohta (näiteks poliitilist debatti kommenteerides), kaasa elada andeka sportlase esinemisele olümpiamängudel või jälgida välismaal toimuvat - olgu selleks siis presidendivalimised või rahutused. Näiteid on palju.

Siiski ei saa unustada, et ajakirjanike tööpraktikad nii tehnoloogilistest arengutest ja võimalustest, aga ka meediumist, žanrist ja olemasolevatest ressurssidest lähtuvalt, on toimuva kajastamiseks erinevad. Üldpõhimõtetenä on olemas siiski printsiibid, millest iga ajakirjanik oma tööd tehes lähtuma peab. Olgu siinkohal näiteks 1998. aastal kinnitatud Eesti

ajakirjanduseetika koodeks või Tiit Hennoste poolt Eesti kontekstile kohandatud uudisväärtuse kriteeriumid, mille algpärane autor on David M. White.

Mõningate juhtumite puhul on printsiibid piiride jälgimiseks ja rakendamiseks konkreetseid. Konkreetseid piire järgides kujunevad omakorda välja tavad ja reeglid, mis kehtivad nii öelda tavapärase olukordade kajastamisel. Samas puutuvad ajakirjanikud oma töös kokku ka olukordadega, kus piire tuleb nihutada või etteantut teistmoodi tõlgendada. Ühtedeks sellisteks sündmusteks, mis ei allu alati ettekirjutatule, on ootamatused. Erakordsed sündmused, mille toimumist ei osata ette näha, ja isegi, kui osatakse erakordseid sündmuseid ette prognoosida, ei vasta nende kajastamine kunagi väljakujunenud praktikatele. Siinkohal on oluline vastata küsimustele, kuidas ja kui kiiresti sellistes tundmatutes kohtades vette visatud ajakirjanik ujuma suudab õppida, ning millistest teguritest lähtuvalt ajakirjanik uppumissurmast pääseb?

Erakordseid sündmusi ja nende kajastamist silmas pidades pakub mulle huvi, kuidas Eesti ajakirjanikud erakordset sündmust defineerivad ja millisena näevad nad enda rolli selliste sündmuste kajastamisel. Täpsemalt huvitab mind, milliste uudisväärtuse kriteeriumite läbi erakordset sündmust käsitletakse, mis on peamised tegurid, mis erakordse sündmuse kajastamise teistsuguseks muudab (võrreldes näiteks pehmete uudiste kajastamisega), kas ka erakordsete sündmuste kajastamisel peab paika väravavahi teooria ja kuidas üldse Eesti ajakirjanikud selliste olukordadega silmitsi seistes käitunud on. Seepärast keskendun teooria osas nii erakordse sündmuse mõiste defineerimisele, uudisväärtuse kriteeriumitele, väravavahi teooriale kui ka kriisikommunikatsioonist tulenevale.

Magistritöö „Uurimismetoodika“ peatükis kirjeldan kombineeritud meetodeid, mida olen töö empiirilise osa koostamiseks kasutanud ja põhjendan ära, miks otsustasin valimisse kuuluvate ajakirjanikega läbi viia just süvaintervjuud. Tulemuste all esitan intervjuudest saadud vastuseid, mida analüüsin järelduste ja diskussiooni peatükis.

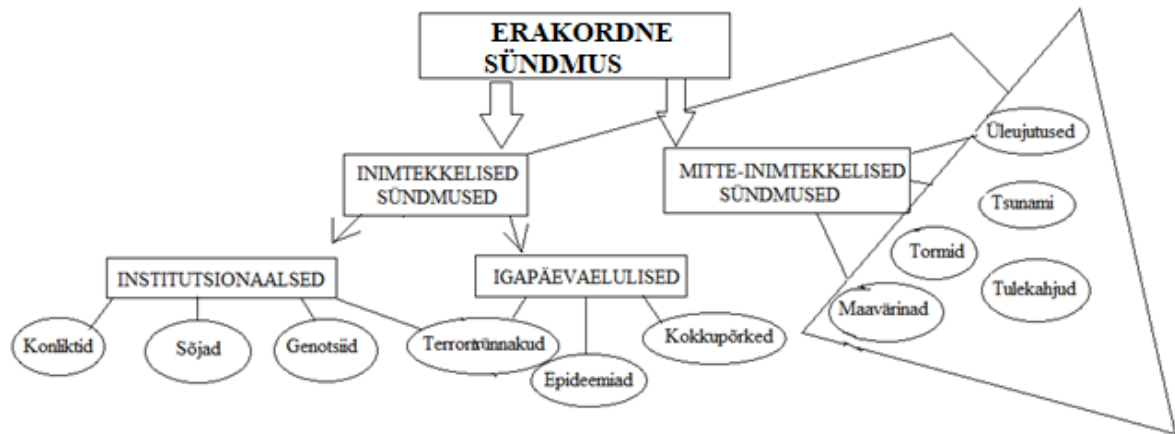
Magistritöö läbivaks mõisteks on „erakordne sündmus“. Varasemalt on sarnast analüüsi tehtud näiteks nii 2009. aastal (Hakala, 2009) kui ka 2014. aastal (Kiilakoski *et al.*, 2014) Soomes, Jokela koolis 2007. aastal toimunud koolitulistamise põhjal.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Erakordse sündmuse definitsioon

Erakordsus (inglise keeles *extraordinariness*) tähendab midagi ebatavalist, ootamatut või võõrast, mida võib kasutada ka sõna erandlik (inglise keeles *exceptional*) sünonüümina (Mägi, 2007: 422). Eesti keele seletava sõnaraamatu järgi saab erakordsust mõista ka harukordsena, millegi poolest erilise või tähelepanuväärsena (näiteks erakordne sündmus) (Eesti keele..., 2009). Sündmus omakorda (inglise keeles *occasion*) tähendab juhtuvat või juhtunud asja, nähtust, olukorda ja muud sellist (Eesti keele..., 2018). Eeltoodust lähtuvalt saab minu arvates lihtsustatud kujul erakordset sündmust defineerida kui olukorda, vahejuhtumit, protsessi või sündmust, mis leiab aset ootamatult ja erineb tavapärasest rutiinsest elust, harjumustest või tõekspidamistest. Siinkohal võib näiteks tuua Teise maailmasõja aegsest perioodist natside holokausti, mis on siiani kõne all oleva perioodi üks ilmekamaid näiteid erakordsest sündmusest (Bryant, 2003: 224).

Erakordset sündmust defineerides tuleb arvesse võtta, et erinevatest kultuuriruumidest, kliimavöötmest, valdkondadest ja muust sellisest lähtuvalt, võib mõiste tähistada täiesti erinevaid asju. Näiteks Eestis võib Riigikogu põhiseaduslikku korda ähvardava ohu puhul Vabariigi Presidendi või Vabariigi Valitsuse ettepanekul kuni kolmeks kuuks oma koosseisus häälteenamusega välja kuulutada erakorralise seisukorra riigis (PS §129). Siinkohal võib ähvardavaks ohuks olla Eesti põhiseadusliku korra vägivaldse kukutamise katse, terroristlik tegevus, vägivaldaga seotud kollektiivsed surveaktsioonid või isikugruppide vahelised konfliktid, Eesti Vabariigi mõne paikkonna vägivaldne eraldamine või vägivaldaga seotud pikaajaline massiline korrapäratus (Saar, 2018). Võrdluseks näiteks Malis (või mõnes muu Aafrika riigis) toimuv, kus vägivaldsed riigivõimu kukutamise katsed ja terroristlik tegevus on igapäevaelu harjumuspärane osa. Joonisel 1 olen ära toonud erakordse sündmuse definitsiooni, mis lähtub Eesti kontekstist.

Joonis 1 Sündmuste liigitus ja näited, mida saab Eesti kontekstist lähtuvalt käsitleda erakordsetena (Allikas: autori koostatud, 2018).

Joonise 1 järgi jaotan erakordsed sündmused Eesti kontekstist lähtuvalt inimtekkelisteks ja mitte-inimtekkelisteks. Mitte-inimtekkelistena käsitlen loodusõnnetusi ja katastroofe, milleks võivad olla üleujutused, tsunamid, tormid, maavärinad ja muu selline. Eesti Siseministeeriumi poolt advokaadibüroolt Sorainen tellitud analüüsi järgi ei ole loodusõnnetused ja katastroofid otseselt seotud inimtegevusega ja pigem käsitletavad õnnetusjuhtumitena, kuid siiski erakordsete sündmuste alla defineeruvad (Juriidiline analüüs..., 2014: 9). Samas viidatakse analüüsis, et loodusõnnetused ja katastroofid võivad olla ka inimtekkelised (näiteks metsatulekahjud või üleujutused, millel võib olla seos inimtegevusega), kuid neid käsitletakse ikkagi õnnetusjuhtumitena, kui nad pole ellu kutsutud tahtlikult (*Ibid.*: 47). Põhiseadusele vastavalt kuulutab Vabariigi Valitsus sellistel juhtumitel välja eriolukorra (PS §87 lg 8).

Tahtlikkuse olemasolu või puudumine on üks peamisi argumente, miks olen joonisel 1 erakordseid sündmusi jaotanud viisil, mida näha. Magistritöö raames keskendun eelkõige Eesti kontekstist lähtuvalt inimtekkelistele erakordsetele sündmustele. Inimtekkelised erakordsed sündmused võimaldavad (sarnaselt muinasjuttudega) luua narratiivi - esitada üht või mitut sündmust inimtaoliste olenditega, kellel on oma soovid ja tõekspidamised (intentsionaalsed hoiakud), esitada toimuva kronoloogiat ja temporaalsust (Väljataga, 2008: 684). Ehk jutustada avalikkusele lugu, mis alati ei pruugi auditooriumi otseselt puudutada, kuid mille inimkannatustele kaasaelamine peaks kasvõi kaudselt viitama ühiskonna valupunktidele ning peegeldama hetkeolukorda.

Inimtekkelised erakordsed sündmused olen omakorda jaganud institutsionaalseteks ja igapäevaelulisteks (vt Joonis 1). Institutsionaalsed erakordsed sündmused on tihtipeale poliitilised ja kellegi või millegi poolt juhitud (konfliktid, sõjad, genotsiid,...). Näiteks

mastaapsed terrorirünnakud, mille kohta ei pea meeldetuletusi kaugest minevikust otsima – 2016. aastal Belgias juhtunu, kui Brüsseli Zaventemi lennujaamas ja Euroopa Liidu peakorteril lähistel asuvas Maelbeeki metroopeatuses õhkisid islamistid hommikul tipp-tunnil pommid, või aasta varem, 13. novembril Prantsusmaa pinnal aset leidnud verised sündmused, kui lõhkeainete ja tulirelvadega varustatud ISISe (*the Islamic State of Iraq and Syria* – eesti keeles Iraagi ja Süüria Islamiriik) äärmuslased ründasid koordineeritult Prantsusmaa-Saksamaa jalgpallimatši, Pariisi kohvikuid ja Bataclani kontserdisaali (Ülevaade: suurimad..., 2017).

Igapäevaeluliste erakordsete sündmuste hulka (vt Joonis 1) kuuluvad pigem igapäevaste tegevustega seotud sündmused, mis muutuvad ainulaadseks siis, kui asjad ei juhtu või olukorrad ei kulge tavapärasel viisil – midagi toimub ootamatult. Näiteks suured kokkupõrked sõidukitega nende liikumistrajektoris, mis küll alati ei pruugi olla tahtlikud, kuid siiski seotud inimlike otsuste ja valikute ning inimelu - ja kannatustega. Samas võivad ka igapäevaeluliste erakordsete sündmuste alla kuuluda terrorirünnakud, näiteks koolis või kaubanduskeskustes aset leidev tulistamine, mis on ootamatu ja olemuslikult tahtlik.

Lähtuvalt eelpool toodust saab öelda, et erakordsed sündmused on ootamatud ja pigem on tegemist negatiivsete olukordadega, sest ohtu võib sääraste sündmuste raames sattuda nii inimeste kui ka riigi julgeolek. Eesti kontekstis liigituvad erakordsete inimtekkeliste sündmuste alla näiteks terrorirünnakud, sõjalised kokkupõrked, aga ka koolitulistamine ja tõsised liiklusõnnetused. Ajakirjanike jaoks esitavad erakordsed sündmused oma ootamatuse tõttu väljakutseid – erakordsete sündmuste toimumiseks on raske ennast ette valmistada, sest isegi, kui erakordsed sündmused on ette aimatavad, toimub kõik siiski selliselt, kuidas keegi ei osanud prognoosida.

1.2. Uudisväärtuse kriteeriumid erakordse sündmuse kajastamisel

1.2.1. Kõvad ja pehmed uudised

Kuigi erakordseid sündmusi võib nende ootamatuste tõttu pidada uudisväärtuslikuks, on veel hulk kriteeriumeid, millest reporter töö tegemisel lähtuma peab. Näiteks uudisväärtuse kriteeriumid, millele tuginemine võiks anda ajakirjanikule teatava fookuse – kas toimivas on midagi uut, ja kui, siis mis on kriteeriumitest lähtuvalt keskne?

Loo raskuskeskme järgi saab uudiseid jaotada pehmeteks (*soft news*) ja kõvadeks (*hard news*). Kõvasid uudiseid iseloomustab kõrgel tasemel uudisväärtus (Tuchman, 1972). Tavaliselt hõlmavad kõvad uudised poliitilisi (siseriiklikke ja rahvusvahelisi), majanduslikke või sotsiaalseid teemasid, mille kohta käiva informatsioonile kehtib kohese avaldamise nõue (Limor, Mann, 1997). Kõvad uudised on tähtsad ja neil on lühike eluiga (Smith, 1985). Kõvade uudiste kajastamist iseloomustab kvaliteet: allikate mitmekesisus, faktitäpsus, korrektsus, objektiivsus, erapooletus, info mitmekülgus ning detailirikkus (Hennoste, 2001: 24-25; Pullerits, 1997: 17-18).

Pehmetel uudistel seevastu on sotsiaalselt või personaalselt väike tähtsus ja neid võib avaldada igal ajal (pole nii lühikese reaktsiooniajaga) (Limor, Mann, 1997). Tabelis 1 olen kokkuvõtvalt ära toonud kõvade ja pehmete uudiste erinevuse.

Tabel 1. Kõvade ja pehmete uudiste erinevus

KÕVA UUDIS	PEHME UUDIS
Poliitilise, sotsiaalse, majandusliku või muu olulise valdkonna kohta käiv info.	Teemad, mida saab kajastada nüüd või hiljem (mood, kuulujutt, tarbimiskultuur,...).
Tuleb kajastada nii kiiresti kui võimalik, sest mõjutab avalikkust, ümbritsevat maailma.	Rutiinne uudis, millel pole suurt või vahetut avalikku tähtsust.
Uudised, mis huvitavad suurt osa avalikkusest, jätkuloode olulisus.	Uudised, mis huvitavad väikest osa avalikkusest.

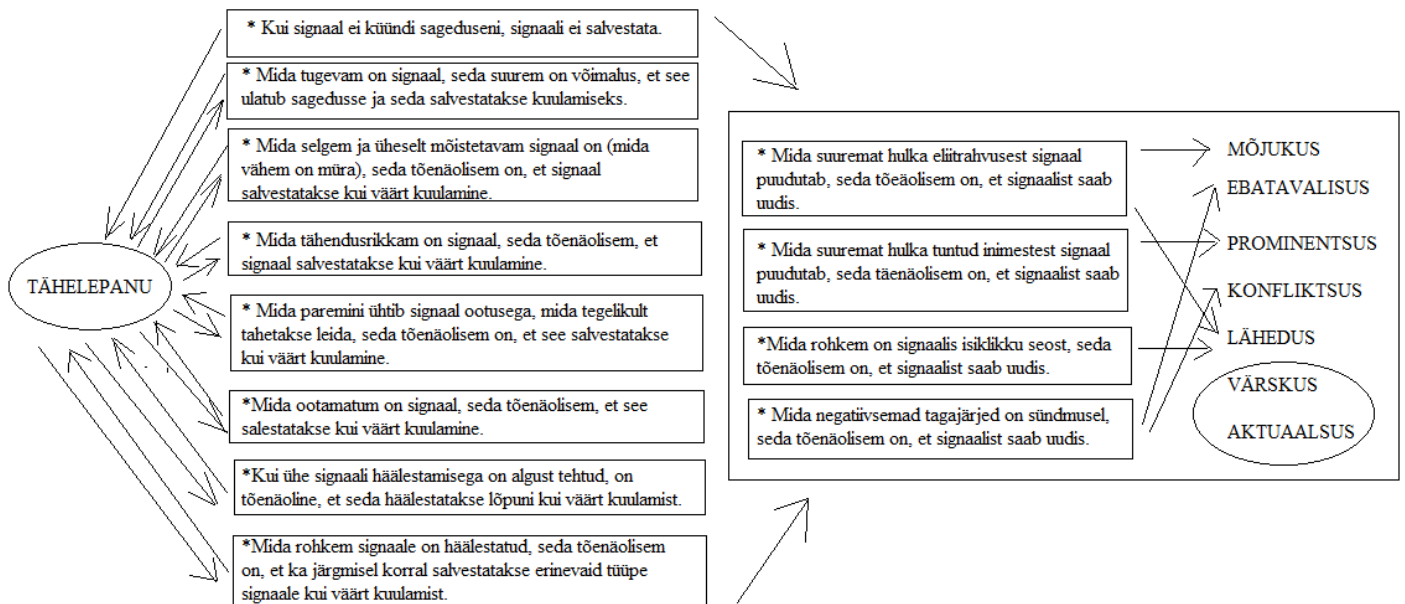
(Allikas: autori koostatud, 2018; Lehman-Wilzig, Seletzky 2010: 10 põhjal).

Kõvade ja pehmete uudiste kontekstis asetuvad minu arvates Eesti kontekstis inimtekkelised erakordsed sündmused kõvade uudiste kategooriasse. Kuigi Hennoste (2001: 24) viitab esmalt, et pehmete uudiste temaatiliseks keskmeks on uudised ootamatutest sündmustest (õnnetused, katastroofid), lisab ta, et kuna kõvade uudiste eesmärk on anda inimestele teada, mis maailmas toimub ja kõvade uudiste kajastamisel edastatav informatsioon on tähtis suuremale osale avalikkusest, võib siiski ootamatuid sündmusi (õnnetused, katastroofid jms) klassifitseerida kõvadeks uudisteks. Ka mina arvan, et erakordsed inimtekkelised sündmused, mis on ootamatute, rutiinne murdvate ja informatsiooni mõttes auditooriumi jaoks oluliste uudiste aluseks, milles aset leidvat tuleb kajastada nii kiiresti kui võimalik, on kõva uudis.

1.2.2. Uudisväärtuse kriteeriumid

Kuidas ühest erakordsest sündmusest saab uudis, mida televisiooni, raadio, veebi või paberväljaannete vahendusel vaadata, kuulata või lugeda? Olukorrast või toimuvast/toimunud sündmusest saab kõva või pehme uudis siis, kui seda märkavad lisaks teistele ka ajakirjanikud või toimetused. Kusjuures informatsioon, mis köidab loomupäraselt auditooriumi tähelepanu, on sarnane teabega, mida märkavad oma tööd tehes ka ajakirjanikud (Christian, 2017). Seega pole uudisväärtus neutraalne ja absoluutne tõde, vaid ühiskonna organisatsiooniliste, sotsiaalsete ja kultuuriliste normide peegeldus, mis ühtlasi on ühendatud ka majanduslike teguritega (Weaver *et al.*, 2007).

Uudisväärtuse kriteeriumeid, millest lähtuvalt ühest sündmusest ajakirjanduslikus mõttes uudis saab, on käsitletud aastakümnete jooksul nii erinevate autorite kui ka jaotuste raames. Näiteks on 1965. aastal põhjalikult uudisväärtuse kriteeriumid lahti seletatud Johan Galtungi ja Mari Holmboe Ruge poolt. Kokkuvõtvalt käsitlevad nemad uudisväärtuse kriteeriumeid läbi tehnilise infolevi metafoori raadiovastuvõtja kujul. Joonisel 2 olen välja toonud Galtungi ja Ruge (1965: 65-68) uudisväärtuse kriteeriumite käsitlese ja lisanud sinna Eesti kontekstis Tiit Hennoste (2001: 31,34) poolt välja pakutud kuus peamist põhikriteeriumi.

Joonis 2 Uudisväärtuse põhikriteeriumid (Allikas: autori koostatud 2018; Hennoste, 2001: 31,34; Galtung, Ruge, 1965: 65-68 põhjal)

Joonisel 2 esitatu selgitab, kuidas ja miks inimene keskkonnas toimuvate ärrituste suhtes tähelepanelikuks muutub ning seejärel informatsiooni edasi töötleb. Joonisel 2 olevat „signaali“ saab seega mõista laiemas tähenduses – tegemist on millegagi, mis muudab vastuvõtja tähelepanelikuks teatava ärrituse suhtes. Galtungile ja Rugele (1965: 65-68) toetudes olen kasutanud signaali näitena, miks ja kuidas tähelepanu saanud ärritaja transformeeritakse uudiseks. Kokkuvõtlikult saab joonise 2 põhjal öelda, et mida tugevam, arusaadavam, ootamatum ja nii edasi ärritaja on, seda suurem on tõenäosus, et ajakirjanik salvestab signaali ja hakkab sellega süvenenumalt tegelema (*Ibid.*: 66-67). Määravaks muutuvad ka küsimused, kas kinni püütud signaal huvitab laiemalt avalikkust, ja kas ning millist olulist informatsiooni signaal auditoriumi jaoks kannab? Mida suuremat hulka inimestest signaal puudutab, mida rohkem on see seotud näiteks avaliku elu tegelase, mõne negatiivse sündmuse või auditoriumi jaoks isiklike ja lähedaste kokkupuudetega, seda uudisväärtuslikumaks muutub signaal ka ajakirjaniku jaoks. (*Ibid.*: 68-69)

Galtungi ja Ruge käsitlust on hiljem mitmete teiste autorite poolt kritiseeritud. Põhjuseks tuuakse näiteks, et nad keskenduvad sündmustele läbi epistemoloogiliste omaduste, mis neile uudisväärtuse loovad (Harcup, O'Neill, 2001: 265). Teiseks tuuakse välja, et Galtungi ja Ruge uudiste väärtused/tegurid on seotud väga erinevate aspektidega, sealhulgas teatud

sündmustele iseloomulike omadustega, samuti uudiste kogumise ja tootmise protsessiga (Bell, 1991: 156).

Ehk Galtungi ja Ruge uudisväärtuse kriteeriumite teooria viitab sellele, et maailma kujutamine uudiste kaudu on üles ehitatud või moonutatud diskursuste läbi. Kuid selle asemel, kuidas maailma kujutavat uudiste diskursust luua, juhivad Galtung ja Ruge oma teoorias tähelepanu pigem sellele, kuidas uudiste tegureid üksteisega võimalikult hästi seostada, et sündmust väärtuslikuks uudiseks pidada saaks (Bednarek, Caple, 2017: 30). Eeltoodust lähtuvalt saab uuema ja täpsema käsitluse järgi uudisväärtuse kriteeriumeid vaadelda läbi diskursiivse analüüsi (*Ibid.*: 55). Tabelis 2 toodud on Galtungi ja Ruge käsitluse edasiarendus. Oma töös lähtun tabelis 2 väljatoodud kriteeriumitest kui teguritest, mis mõjutavad erakordse sündmuse kajastamist, luues samas võimaluse avada erakordsete sündmuste kajastamisega seotud iseärasusi.

Tabel 2. Galtungi ja Ruge uudisväärtuse kriteeriumite edasiarendus

KRITEERIUMID	DEFINITSIOON
Esteetiline väljund	Sündmus on disainiliselt kujundatud ilusaks
Kooskõla	Sündmust on kujutatud tüüpiliselt (piiratud uudisteguritele, sotsiaalsetele rühmadele, organisatsioonidele, riikidele või rahvustele)
Elitaarsus	Sündmust on seostatud kõrge staatuse või kuulsusega (näiteks tuntud inimestega, aga ka populaarsete riikide või institutsioonidega)
Mõju	Sündmus on diskursiivselt konstrueeritud kui märkimisväärse mõju või tagajärjega
Negatiivsus	Sündmus on diskursiivselt konstrueeritud negatiivsena. Näiteks konfliktid, kriminaalsed teod, katastroofid jms
Isikupärastamine	Sündmus on diskursiivselt konstrueeritud nii, et see on seotud isikuga või "inimliku näoga" (kaasates eelkõige avalikkusele tundmatuid inimesi)
Positiivsus	Sündmus on diskursiivselt konstrueeritud positiivsena. Näiteks kangelaslik tegu
Lähedus	Sündmus on diskursiivselt konstrueeritud kui geograafiliselt või kultuuriliselt lähedal
(üli)Tundlikkus	Sündmus on kõrge intensiivsusega või suure ulatusega
Õigeaegsus	Sündmus on diskursiivselt ehitatud õigeaegselt avaldamise kuupäevaga: nagu uus, hiljutine, käimasolev, hakkab juhtuma või muu taoline, mis on seotud vahetu olukorra/ajaga (praegune või hooajaline)
Ootamatus	Sündmus on diskursiivselt loodud ootamatuna nagu ebatavaline, haruldane jne

(Allikas: Bednarek, Caple, 2017: 55)

Kui mõelda erakordse sündmuse definitsioonile ja eelpool toodud näidetele (vt Joonis 2) saab tabelit 2 aluseks võttes erakordseid sündmusi vaadelda läbi mõjukuse, negatiivsuse, läheduse, (üli)tundlikkuse, õigeaegsuse (ka kohese avaldamise) ja ootamatuse kriteeriumite. See on põhjus, miks järgnevalt käsitlen just neid kriteeriume ja jätan muud tabelis 2 toodud kriteeriumid tähelepanu alt välja.

1.2.2.1. Erakordse sündmuse mõju

Mõju on defineeritud kui uudisväärtust, mille järgi avaldab sündmus tugevat mõju paljudele inimestele (Galtung, Ruge, 1965: 69). Mõjukate sündmuste kajastamisel räägitakse tavaliselt infost, mis auditooriumile korda läheb või mida avalikkusel on vaja teada oma elu korraldamiseks (Hennoste, 2001: 30). Olukorra mõjukust saab käsitleda ka läbi sündmuse ühiskondliku ja sotsiaalse tähtsuse ning sündmuse tagajärgede laiaulatuslikkuse (Bednarek, Caple, 2017: 60). Teisisõnu, sündmused on mõjukad, kui need avaldavad suurt mõju näiteks auditooriumi elule või lähedaselt nende kogemustele (Bell, 1991: 157). Sündmuste mõju võib olla positiivne, negatiivne või neutraalne, kuid enamasti räägitakse sündmuse mõjust siis, kui see on negatiivse tagajärgjega (Bednarek, Caple, 2017: 60).

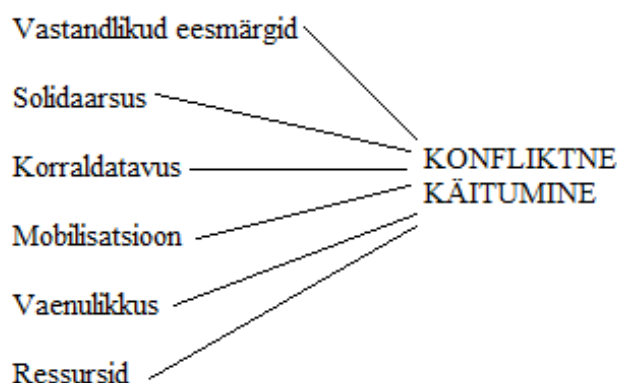
Asetades erakordsed sündmused mõjukuse konteksti, saab minu arvates öelda, et erakordsed sündmused on suure mõjuga – tihtipeale on erakordsed sündmused negatiivsete tagajärgedega, mis võivad ohustada indiviidi, ühiskonna, riikide, kultuuriruumi ja nii edasi julgeolekut. Sellest tulenevalt on erakordne sündmus mõjukuse kriteeriumist lähtuvalt kõrge uudisväärtusega.

1.2.2.2. Erakordse sündmuse negatiivsus

Negatiivsust peetakse põhiliseks uudiste väärtuseks (Bell, 1991: 156). Negatiivsed on näiteks keskkonnakatastroofid, õnnetused, kahju ja kahjustused; kuritegevus ja terrorism; vigastus, haigus ja surm; kaos ja segadus; poliitilised ja muud kriisid; sõjad ja konfliktid ning inimkannatused (Bednarek, Caple, 2017: 61). Oluline on märkida, et negatiivsus uudisväärtusena ei ole identne näiteks toimetuste arvamustega sündmuse negatiivsuse kohta. Näiteks protsesse võidakse eelhoiakutele tuginedes hinnata õigeteks ja valedeks (White, 2006:

245), kuid uudiste loomisel ei peegeldata negatiivsust mitte läbi eelhoiakute, vaid kindlate faktide ja sõnavara kaudu, mis toovad konflikti esile. Negatiivsuse all võib mõista ka valentsust, konfliktisust, kõrvalekallet (Bednarek, Caple, 2017: 60).

Phillips (2015: 18) viitab, et konflikti mõiste peaks olema igasuguse uudisväärtuse jaotamise viiside üks osa. Konfliktisust näiteks võttes, siis paljud inimtekkelised erakordsed sündmused (terroriaktid, sõjad ja muu selline) saavad alguse inimeste, gruppide või institutsioonide vahelistest arusaamatustest. Ka konflikti definitsiooni järgi tekib lahkeli kahe osapoole vahel, kui ühe poole osaleja/osalejate käitumised või eesmärgid on vastuolus mõne muu osaleja/osalejate käitumiste või eesmärkidega (Tedeschi *et al.*, 1973: 232). Teisisõnu, konflikti puhul on tegemist ükskõik, millise käitumisega, mis aitab osapoolel saavutada oma eesmärki või läheb vastuollu vastasega, või käitumisega, mis väljendab osapoole vaenulikkust „teise“ suhtes (Bartos, Wehr, 2002: 22). Konflikti mõistet ei saa käsitleda kitsalt, sest mitte ainult sõjad ja suured katastroofid ei ole konfliktid. Lisaks võivad konfliktis olukorras olla ka inimesed omavahel või üksikisik ühiskonna ning selle institutsioonidega (Hennoste, 2001: 32). Põhjused, miks konfliktid tekkida võivad olen ära toonud joonisel 3.

Joonis 3 Konflikti põhjused (Allikas: Bartos, Wehr, 2002: 10)

Joonise 3 põhjal tekitavad konfliktset käitumist erinevad tegurid. Esiteks, pooled võivad uskuda (ja tihtipeale ka usuvad), et neil on vastuolus olevad eesmärgid. Teiseks, pooled võivad kellegi või millegi suhtes saavutada suure solidaarsuse, samal ajal võib konflikt olla ka tahtlikult korraldatud. Vastased võivad mobiliseerida oma konflikti varusid, võivad olla vaenulikud teise osapoole suhtes ja neil võib olla piisavalt materiaalseid ressursse, et konflikti

alustada. (Bartos, Wehr, 2002: 9) Seega on erakordsed sündmused negatiivsuse (ka konfliktsuse) kriteeriumist lähtuvalt kõrge uudisväärtusega.

1.2.2.3. Erakordse sündmuse lähedus

Lisaks konfliktsusele mõjutavad erakordsete sündmuste kajastamist indiviidi või avaliku huvi seisukohast lähtuvalt ka toimuva lähedus - geograafiline või emotsionaalne lähedus (Galtung, Ruge, 1965: 69). Läheduse all võib mõista ka kultuurilist lähedust (Bednarek, Caple, 2017: 62).

Teisisõnu, mida lähemal sündmus füüsiliselt auditooriumile on, seda suurem on ka sündmuse uudisväärtus (Hennoste, 2001: 32). Näiteks terrorirünnak, mis juhtub Eestis, saab märkimisväärselt rohkem Eesti auditooriumi tähelepanu kui terrorirünnak, mis toimub Türgis. Samas võib eestlase tähelepanu saada Türgis toimuv terrorirünnak samal määral või rohkemgi, kui rünnaku piirkonnas on tema lähedasi, keegi tuttavatest on rünnakus vigastada või surma saanud. Sama põhimõtte laieneb lähedaste-tuttavate tasandilt ka rahvusliku ja riikliku ühtekuuluvuse tasandile. (Hennoste, 2001: 32) Seega on minu arvates erakordsete sündmuste kontekstis ka läheduse kriteeriumil väga oluline koht.

1.2.2.4. Erakordse sündmuse tundlikkus

Sündmuse tundlikkus on seotud mitmesuguste aspektidega, sealhulgas sündmuse intensiivsuse, ulatuse ja muu sellisega. Lugedes väljendub tundlikkus näiteks läbi sõnapaaride *seda suurem, seda kiiremini, seda laiaulatuslikum, seda rohkem X*. Tundlikkus sõltub sihtgrupist (auditooriumist) ning toimuva lähedusest. (Bednarek, Caple, 2017: 64)

Austraalia auditooriumi näiteks tuues on täheldatud, et ühe inimese surm Austraalias võrdub viiekümne inimese surmaga Suurbritannias ja viiesajaga arengumaades (Rau, 2010: 13).

Asetades tundlikkuse mõiste erakordse sündmuse konteksti saab minu arvates öelda, et inimtekkelistel erakordsetel sündmustel on uudisväärtus olemas. Mida rohkem inimkannatanuid - või hukkunuid juhtumid kaasa toovad, aga ka mida lähemal nii

kultuurilises, geograafilises kui ka personaalses mõttes sündmus on, seda suurem on auditooriumi tundlikkus.

1.2.2.5. Erakordse sündmuse kohese avaldamise nõue

Sündmuse, mis maailmas/ühiskondades aset leiavad saab jaotada järgmiselt (Bednarek, Caple, 2017: 64):

- midagi, mis on toimunud hiljuti;
- midagi, mis juhtub praegu;
- midagi, mis kestab teatud ajast praeguseni;
- midagi, mis on juhtumas lähitulevikus;
- midagi, mis toimub regulaarselt (nt jõulud ja jaanipäev).

Kõige keerulisem väljatoodust on kajastada uudiseid, mis on juhtumas praegu, sest tihti on säärased sündmused seotud ka ootamatusega (Bednarek, Caple, 2017: 65). See tähendab näiteks inimtekkeliste erakordsete sündmuste kontekstis, et aeg, mil ajakirjanik saab tausta uurida ja fakte kontrollida enne nende avalikustamist, on väga lühike. Samas on sellised sündmused väga suure uudisväärtusega, sest mida lähemal on avaldamise tähtaeg toimuvale sündmusele, seda väärtuslikum sündmuse konstrueerimine on (*Ibid.*: 65).

Seega eeldab erakordsete sündmuste kajastamine ajakirjanikult võimekust teha kiiresti otsuseid sündmuse tähtsuse, selle kajastamise valikute, info olulisuse ja muu sellise osas. Eelnimetatud oskused on olulised, sest erakordsete sündmuste kui värskete ja aktuaalsete sündmuste kohta on auditooriumil soov ja vajadus teada saada viimast informatsiooni (Hennoste, 2001: 33). Lisaks, kui erakordsetes olukordades tekib tõenäosus ohu esinemiseks, hakkavad ka inimesed allikatest teavet otsima – ajakirjaniku roll on otsingutele üheselt mõistetavaid vastuseid anda (Brashers *et al.*, 2000).

Sündmuse kajastamist võimalikult kiiresti mõjutavad ka tehnoloogilised arengud, sest tehnoloogia annab võimaluse toimuvat kajastada loetud minutite või tundide jooksul (Lukin, 2010: 96). See kehtib ka erakordsete inimtekkeliste sündmuste kohta, sest erinevad platvormid ja neis peituvad võimalused (*Facebooki live*, veebiotseülekanded, *Twitteri* „säutsud“, ...) loovad ajakirjanikele ja toimetustele võimaluse kohal olemiseks siin ja praegu.

Enam ei pea auditoorium ootama pikemate uudistesaadete eetrisse minekut raadios või televisioonis või järgmise päeva ajalehe ilmumist – esialgne info on kättesaadav läbi sotsiaalmeediakanalite ning veebiajakirjanduse.

Kohese avaldamise nõudega kaasneb ka probleem, eriti erakordsete sündmuste kajastamisel. Nimelt, kuna aeg sündmuse toimumise ja nii öelda eetrisse minemise vahel on lühike, on oht, et faktide ja detailide kontrollimisele ei saa ajakirjanik vajadusel tähelepanu pöörata. Sellele vaatamata on erakordsed sündmused minu arvates ka kohese avaldamise nõudest (ka õigeaegsuse kriteeriumist) lähtuvalt kõrge uudisväärtusega.

1.2.2.6. Erakordse sündmuse ootamatus

Eelmises punktis mainitud ootamatus, mis kohe praegu toimuvate sündmustega enamasti kaasas käib, on uudisväärtus erakordsete sündmuste kajastamisel ka omaette, olles üheks teguriks, miks inimtekkeliste erakordsete sündmuste kajastamiseks ei saa ajakirjanikud ette valmistuda. Ootamatus on oodatu vastand, tähendades näiteks seda, et sündmused ei allu stereotüüpidele, statistilistele normidele, bioloogia või füüsika seadustele ning käitumisele, mida auditoorium harjumuspäraselt uudiste peategelastelt ootab (Bednarek, Caple, 2017: 66). Siinkohal on vaja taaskord rõhutada, et auditooriumist, kultuuriruumist ja muust sellisest lähtuvalt võib ootamatus tähendada erinevaid asju (Bednarek, 2016).

Ootamatusest tulenevalt saab erakordsete sündmuste kajastamisel oluliseks sündmustele reageerimise kiirus, see tähendab sündmuse ja selle tõlgenduse auditooriumini viimise kiirus (vt ptk 1.2.2.5).

Kui tõmmata paralleele välja toodud uudisväärtuste kriteeriumite ja inimtekkeliste erakordsete sündmuste vahele, võib järeldada, et erakordseteks sündmusteks ajakirjaniku jaoks võib pidada ükskõik, millist sündmust, mis nõuab viivitamatult ajakirjaniku tähelepanu ja kohalolekut ning vastab uudisväärtuse kriteeriumitele. Eelkõige mõjukusele, konfliktisusele (negatiivsusele), kohese avaldamise nõudele (lühike reaktsiooniaeg), aktuaalsusele ja lähedusele, sest erakordne sündmus kui ootamatus on uudne, miski mille kohta tahab avalikkus informatsiooni saada. Sellistes olukordades suhtutakse meediasse kui väärtuslikku ja õigeaegsesse infoallikasse (Heath *et al.*, 1995).

Lisaks annab konflikti olemasolu erakordsete sündmuste kajastamisel hea aluse narratiivi ehitamiseks. Muinasjuttudes on erakordsed kangelased enamjaolt kultuuride poolt loodud tegelased, kes peegeldavad ühiskonna püüdlusi ja sotsiaalpoliitilisi konflikte, kui legendaarne kangelane sureb, näitab see mitte ainult kangelase isiklikku nõrkust, vaid ka ühiskonna üldiseid puudujääke (Jones, 2002: 28). Sarnaselt muinasjuttudele annab ka erakordsete sündmuste toimumine võimaluse viidata läbi ajakirjanduse olemasolevatele ühiskondlikele, poliitilistele ja sotsiaalsetele valupunktile, mille lahendamise suunas püüelda tuleb. Kui narratiiv muinasjuttus aitab lugejal südamega mõista, mis tegelikult kirjutatu taga peidus on, siis ka narratiiv erakordsete sündmuste kajastamisel peaks ajakirjanikul aitama toimuvat ümber jutustada nii, et auditoorium tõesti mõistaks, mis toimub (*Ibid.*: 5). Meeles tuleb pidada ka, et erakordsus – eriti konfliktsus ja negatiivsus müüb - põhjus, miks ka argipäeva uudistevoos on reporterite tähelepanu köitnud just erakordsed sündmused (King, Chapman, 2012: 402).

1.3. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel

Eelmises peatükis käsitlesin erakordseid sündmusi läbi uudisväärtuse kriteeriumite ja tõin mitmes kohas välja, et inimtekkelised erakordsed sündmused võivad kultuuriruumidest, riikidest ja ühiskondadest lähtuvalt tähendada erinevaid olukordi ja sündmusi. Seega saab minu arvates öelda, et teatud kontekstist lähtuvalt on inimtekkeliste erakordsete sündmuste märkamise, leidmise ja kohene kajastamine üks osa ajakirjaniku tööst. Juba oma olemuselt huvitub ju ajakirjanik, millestki, mis erineb tavapärasest.

Perioodide lõikes on säärase töö tegemine erinenud olemasolevate võimaluste tõttu. Ehk, kuidas ja kui kiiresti informatsiooni auditooriumini on suudetud meediaorganisatsioonide poolt viia. Näiteks, kui praegust sajandit meedia tehnilistest arengutest lähtuvalt iseloomustada, saab öelda, et digitaalse meedia võidukäik on muutmas kõike. Ringhäälinguorganisatsioonid, mis kord ühendasid õhtuste uudiste ajal kogu riiki, võitlevad nüüd oma positsiooni pärast erameedia või kaabel- ja digitaalteleviiooni kõrval (Saleh, 2015: 69). Rääkimata järjest ebatraditsioonilisematest lahendustest, kuidas maailmas toimuvat võimalikult kiiresti meediatarbijani viia – olgu selleks siis erinevate veebiplatvormide võidukäik või *iPhonide* kasutamine diktofoni ja raadiosaatja asemel.

1.3.1. Ajakirjaniku roll lähtuvalt väravavahi teooriast

Käesoleva magistritöö raames ei keskendu ma siiski uue meedia aspektidele, kuigi ka näiteks veebipäevikud ja suhtlusvõrgustikud on ajakirjaniku rolli ning kogu traditsioonilise meedia pildi ja mustreid selle pildi sees oluliselt muutnud (Saleh, 2015: 69). Mõtestan ajakirjaniku rolli lahti, lähtudes arusaamast, mis on ajakirjaniku tööle algselt omistatud. Fulton (2000) märgib, et maailmas, kus igaüks saab tänu informatsiooni ligipääsetavusele ja levitamisele ise ajakirjaniku tööd teha, muutub üha olulisemaks ajakirjaniku roll infohulgast tähtsamat välja sõeluda ning seda toimetada. Ehk, kui aastakümneid tagasi oli väravavahi roll oluline seetõttu, et kogu informatsioon ei mahtunud ajaleheruumi, sest ruum oli piiratud, siis internetis ruum niipea otsa ei saa. Siiski on üldine infovoog katkematu ja informatsiooni ülemäära palju. Seetõttu on praegu, ka erakordsete sündmuste kajastamise kontekstis, vaja väravavahti, kes aitaks eristada hinnanguid ja fakte. Väravavahtideks nimetatakse reportereid, ajakirjanikke, toimetajaid ja meediaorganisatsioonide juhte, kes valivad avalikkuse ette jõudva informatsiooni (White, 1964).

Eeltoodule tuginedes saab öelda, et maailmas toimuvast jõuab meediatarbijani see osa informatsioonist, mis reporterite ja toimetajate poolt välja valitud on. Sellisel filtreerimise protsessil on omakorda tugev mõju kodanike sotsiaalse tegelikkuse kujundamisele (Shoemaker, Vos, 2009). Seda enam, et suur osa maailmas toimuvatest sündmustest ei pääse filtrist läbi (Shoemaker, 1991: 2-5). Arvestada tuleb siinkohal, et alati ei pruugi ajakirjanike ja toimetajate valikud edastatava teabe osas olla objektiivsed ja tasakaalustatud, vaid võivad olla subjektiivsed ja kallutatud.

Seega pole küsimus mitte niivõrd ajakirjaniku rolli tähtsuses (näiteks edastada avalikkusele informatsiooni, mida avalikkus peab teadma, olles seejuures faktiliselt täpne ja nii edasi), vaid pigem on küsimus selles, kas valikuid tehes peab ajakirjanik lähtuma professionist, eelkõige auditooriumi huvist või oma isiklikest eelistustes (Schudson, 2003)?

Eeltoodud küsimusele on tähelepanu pööratud juba 1950. aastatel, kui probleem asetati väravavahi teooria konteksti (Shoemaker, 1991: 1). Joonisel 4 olen täpsemalt lahti seletanud väravavahi termini ajakirjanduslikus mõttes.

Joonis 4 Ajakirjaniku roll väravavahina (Allikas: White, 1964)

Joonis 4 järgi on palju erinevaid uudiste allikaid (N), milles tekib hulk erinevate fookustega uudiseid ($N_{1,2,3,4}$). Siiski, kõik tekkivad uudised ei jõua auditooriumini (M). Auditooriumi ja uudiste vahel on nii nimetatud väravad, kus ajakirjanik otsustab, millised uudised on kajastamist väärt (N_2^1, N_3^1) ja millised mitte (N_1, N_4). Peamine küsimus teooriast lähtuvalt on, kuidas väravavaht teeb valiku, mis on kajastamisväär ja mis mitte – millised on selle protsessi tegurid, mis saavad määravaks (White, 1950)?

On erinevaid arvamusi ja mitmeid seisukohti, mille järgi ei saa ajakirjanik väravavahina lähtuda ainult üldsuse huvist, vaid lähtuda tuleb ka uudisväärtuse kriteeriumitest (vt Tabel 2) ja ajakirjanduse professionist laiemalt. Ehk tasakaal peaks olema eeskoste mudeli (*trustee model*) ja turumudeli (*market model*) vahel (Gans, 1979). Tabelis 3 olen kokkuvõtlikult ära toonud ülevaate mõlemast mudelist.

Tabel 3. Eeskoste mudeli ja turumudeli kokkuvõte

	EESTKOSTE MUDEL	TURUMUDEL
Definitsioon	Ajakirjanikud usaldavad oma professionaalset teadmist, otsustamaks, milline informatsioon on kodaniku jaoks oluline.	Ajakirjanikud eelistavad informatsiooni selekteerimisel lähtuda auditooriumi huvidest ja eelistustest (ehk turu nõudmisest).
	Auditooriumit hoitakse kursis poliitiliselt ja sotsiaalselt olulise informatsiooniga,	Auditooriumile vahendatakse informatsiooni, mida auditoorium tahab ja

Mudeli tugevus	andes võimaluse auditooriumile enese harimiseks, esindades sel moel demokraatiat	millest huvitatud on.
Mudeli kriitika	Eirates auditooriumi huve jäävad ajakirjanikud ja edastatav informatsioon eraldiseisvaks ühiskondlikust elust, olles samas liiga eliidikesksed.	Mudel lähtub küll auditooriumi huvidest, aga informatsioon, mida auditooriumile turumudeli kaudu vahendatakse ei pruugi alati olla see teave, mida inimesed tegelikult vajavad.

(Allikas: autori koostatud, 2018 (Dahl, 1998; Deuze, 2008; Schudson, 2003; Fancher, 1978; Anderson, Ward, 2007 põhjal)

Tabeli 3 põhjal tuleb ajakirjanikul väravavahina lähtuda kahest mudelist ja leida tasakaal, selle vahel, mida auditoorium ise teada tahab ja mida auditooriumil ajakirjanduslikus mõttes kindlasti vaja on teada (Anderson, 2011; Lee, *et al.*, 2014; Usher, 2013). Näiteks Harris Polli uuringust tuli välja, et meedia alahindab avalikkuse huvi välisuudiste vastu - ehk ühelt poolt peab ja täidabki ajakirjandus ühiskonna valvekoera rolli, teisalt aga tuleb informeerida auditooriumi maailmas toimuvast võimalikult tasakaalustatult, mitte puhtalt avalikust huvist lähtuvalt. Kokkuvõttes taandub ju kõik küsimustele, mida auditoorium teada tahab, mida auditoorium teadma peaks ja kuidas seda neile pakkuda? (Wallis, Baran, 1990: 245)

Kui väravavahi teooriat (vt Joonis 4) ja kahte esitatud mudelit aluseks võtta (vt Tabel 3), arvan, et ka erakordsete sündmuste kajastamisel kehtib eelpool kirjutatu. Koha peal viibiv ajakirjanik on see, kes otsustab, millest oma artiklis või veebiloos kirjutab, mida pildiliselt televisioonis näitab, kuidas sündmusest raadios räägib ning millistele aspektidele jätab kajastuses tähelepanu juhtimata. Samas ka väravavahiks olles peab ajakirjanik millelegi toetuma, siinkohal lähtuma näiteks uudisväärtuse kriteeriumitest – sellest, mis teeb sündmusest uudise (vt ptk 1.2.2.). Kajastuses ei saa unustada ka neid detaile, informatsiooni osasid, mida ajakirjanduslikus mõttes auditooriumil vaja teada ei ole, kuid mille kaudu saab auditooriumile toimuvast paremat pilti illustreerida – erakordsete sündmuste mõttes luua ka lähedust, tundlikkust ja nii edasi.

Seega võibki ajakirjaniku rolli (ka inimtekkeliste erakordsete sündmuste kajastamisel) lahti mõtestada läbi väravavahiks olemise. Ajakirjanik on info vahendajaks igal juhul.

1.3.2. Ajakirjaniku roll lähtuvalt ajakirjanduseetikast

Teabepakkujana on ajakirjaniku roll ka moraalselt vastutada. Info, mida edastatakse peab lähtuma avalikkuse huvist – kajastada tuleb fakte, mida ühiskonnaliikmetel on õigus ja vajadus teada (Jacquette, 2007). Seejuures on ajakirjanduse esmane kohustus rääkida tõtt (Kovach, Rosenstiel, 2001: 37). Seega on ajakirjaniku rolliks lisaks väärtusvahiks olemisele veel ka vajaliku, tõepärase teabe pakkumine selleks, et informatsiooni vastuvõtja suudaks demokraatlikus ühiskonnas olla iseseisev kodanik (Curran *et al.*, 2005 kaudu). Ajakirjaniku kohustus on tagada, et informatsiooni, mida väärtus läbi lastakse, ei oleks töödeldud pahatahtlikult või lohakalt, et informatsioon ei kahjustaks isikuid ja nii edasi. Teisisõnu on ajakirjaniku kohustus rääkida tõtt, mida inimesed vajavad, et olla vabad ja iseseisvad (Kovach, Rosenstiel, 2001: 17-19).

Mis on aga ajakirjanduslikus mõttes tõde? Küsimuse üle on palju arutletud. Välja on toodud näiteks, et ajakirjanike endigi jaoks pole lõpuni selge, mis tõde/tõepärasus ajakirjanduslikus kontekstis tegelikult tähendab (Kovach, Rosenstiel, 2001: 41). Üks võimalus tõde siiski defineerida on näiteks öelda, mis ei ole ja mis on tõde. Kovachi ja Rosenstieli (2001: 43) järgi ei ole enam oluline kajastada fakte tõepäraselt, vaid oluline on kajastada tõde, mis põhineb faktidel.

Faktidel põhinemine tekitab aga taaskord küsimuse eeskoste mudeli ja turumudeli tasakaalus (vt Tabel 3). Kui moraalse vastutajana lähtub ajakirjanik eelkõige eeskoste mudelist, hoiab ta auditooriumi kursis nii poliitiliselt kui ka sotsiaalselt olulise informatsiooniga, lähtudes faktidest, esindades demokraatiat ja luues auditooriumile võimaluse enese harimiseks. Erakordseid inimtekkelisi sündmusi silmas pidades võib aga poliitilistest ja sotsiaalsetest faktidest olulisemaks muutuda kodanike elu puudutav info, millest auditoorium sel hetkel kui sündmus aset leiab ehk rohkemgi huvitatud on (Dahl, 1998; Deuze, 2008; Schudson, 2003). Huvipakkuvaks võib osutuda teave, mis erakordsete sündmuste raames aitavad auditooriumil teha valikuid ja otsuseid nii, et nende turvalisus ja julgeolek ei satu ohtu. Ajakirjanduslik töö ja uudised, mida auditooriumile edastatakse, mõjutavad seega nii auditooriumi elukvaliteeti, mõtteid kui ka kultuuri (Kovach, Rosenstiel, 2001: 10).

Eeltoodust tulenevalt võib ajakirjaniku ülesandeks pidada ka seda, et ajakirjanik peab esmalt kontrollima, milline teave on usaldusväärne, ka auditooriumi huvidest lähtuvalt oluline, ja

seejärel kajastama seda nii, et auditoorium saaks edastatavat informatsiooni tõhusalt kasutada (Kovach, Rosenstiel, 2001: 24). Siinkohal peaks lugeja, kuulaja või vaataja huvi ajakirjaniku jaoks olema tähtsam ka nende inimeste huvist, kes reporterile tegelikult palka maksavad (Harrington, 1997: 3). Seega vastutab ajakirjanik, et kajastatav tõene informatsioon on kasutatav ja usaldusväärne; moraalne, sõnasõnaline ning ei sisalda tühist informatsiooni (Kovach, Rosenstiel, 2001: 38).

Seega vastutab ajakirjanik, et reaalsusest loob ta tõe- ja faktidepõhist tegelikkuse peegeldust, mitte selle karikatuure või kellegi huvide poole kaldu olevat kirjeldust. Siinkohal põimub ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel ajakirjaniku rolliga ükskõik, missugustes muudes situatsioonides – eetika järgi peab ajakirjanik lõpuni aus olema auditooriumi vastu, ükskõik, mis žanri abil sündmust ka ei kajastataks (Harrington, 1997: 4). Ajakirjanik peab olema lojaalne kodanikele (Kovach, Rosenstiel, 2001: 51).

Ajakirjanik vastutab ka kvaliteedi eest, mida oma tööga loob. Autorid nagu White (2016) ja Farmer (2017) seovad kvaliteedi mõistet näiteks erakordsete sündmuste kajastamisel samuti tõepärasusega. Ajakirjanik teeb auditooriumi jaoks kvaliteetset tööd, kui suudab luua olukorrast tõese, ilustamata arusaama sündmuse juurtest ja reaalsest konfliktist, mis kriisi käigus tekkinud ja arenenud on (White, 2016: 2). Siinkohal võib tõmmata paralleele usaldusväärse kommunikatsiooni praktikatest. Ehk nii nagu ajakirjanik ei usalda allikaid, kes kord on talle ebatõeste faktidega informatsiooni edastanud, ei usu ka auditoorium ajakirjanikku, kes minevikus on esitanud väärinformatsiooni (Farmer, 2017). Ajakirjanike oskus ja suutlikkus olla usaldusväärne, on palju olulisem kõigest muust, millesse ajakirjanikud ise usuvad või milliseid uskumusi nad oma töökohale loovad (Foley, 1998, Kovach, Rosenstiel, 2001: 186 kaudu).

Kvaliteetne töö ajakirjaniku poolt, millega nii auditoorium kui ka meediaorganisatsioon üldisemalt rahul on, tähendab erakordse sündmuse kajastamisel näiteks seda, et ajakirjanik on erapooletu, loobub sildistamisest ja hinnangute andmisest ning suudab valida objektiivsed allikad ja nendega läbi viia informatiivseid intervjuusid (White, 2016: 3). Kui võtta sõda üheks inimtekkelise erakordse sündmuse näiteks, siis ajakirjaniku reageering ja kajastus toimuva kohta peaks parema kvaliteedi mõttes pakkuma auditooriumile ka analüüsi, mis võib viidata olukorra lahendustele, leppimisele ja rahule (*Ibid.*: 2).

Seega vastutab ajakirjanik nii oma lugude tasakaalustatuse kui ka ühiskonna informeerimise eest. Tasakaalus, objektiivsed ja toimuvat tõetruult edasiandvad kajastused ajakirjaniku poolt on aga üheks peamiseks kvaliteedi näitajaks ajakirjaniku tehtavale tööle ja võtmeks, mille kaudu võita auditooriumi usaldust. Samuti on tõde, usaldusväärsus ja objektiivsus peamisteks märksõnadeks, mida ka ajakirjanduseetikas silmas pidades erakordsete sündmuste kajastamise kontekstis välja tuua saab.

1.3.3. Ajakirjaniku roll lähtuvalt kriisikommunikatsiooni teooriast

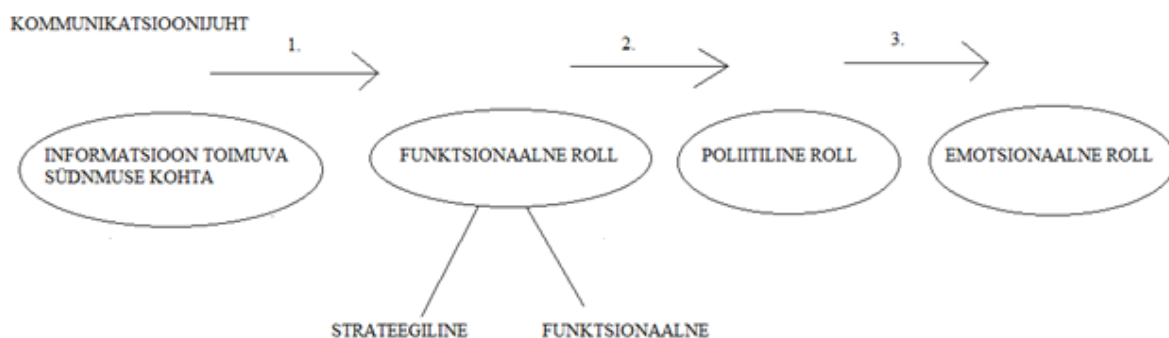
Ajakirjaniku rolli erakordsete sündmuste kajastamisel saab vaadelda ka kriisikommunikatsiooni teooriast lähtuvalt, sest kriisid nagu ka erakordsed sündmused, on uudisväärtuslikud – meedias ei mainita mitte ainult toimunud/toimuvat kriisi, vaid tõstetakse esile kõike, mis kriisiga kaasnenud on ja kaasneda võib (Coombs, Holladay, 2012). Coombs ja Holladay (2012) viitavad ka, et kriiside ennetamine on töö, mille kaudu tahetakse vältida negatiivset meedia tähelepanu. Samas just seesugused (erakordsed sündmused, kriisid) olukorrad tekitavad meedia ja avalikkuse poolt suuremat soovi ja survet küsimustele vastuseid saada – mis on juhtunud ning millised on edasised planeeritavad sammud? Siinkohal saab minu arvates öelda, et ajakirjanikel on kriisikommunikatsiooni juhtidega täita sarnane roll ehk vahendada informatsiooni ja anda vastuseid küsimustele. Lisaks sellele on meedia kui filter, aga ka avaliku arvamuse väljendaja ning diskussiooni ärataja, kaasates erinevaid osapooli ja samas andes ruumi arvamustele ning mitmesugustele versioonidele (Treffeldt, 1996: 34).

Kuid nii, nagu kriisikommunikatsiooni juhtide, muudab ka ajakirjanike jaoks eelpool mainitud ülesannete täitmise raskemaks asjaolu, et erakordsete sündmuste (ka kriisisituatsioonide) puhul on keeruline kontrollida, milline info vastab tõe ja milline mitte.

Samuti saab kriisikommunikatsioonijuhi ja ajakirjaniku vahele võrdusmärgi tõmmata survest lähtuvalt. Ehk kriisiolukorras on meedia surve kriisikommunikatsiooni juhtidele intensiivne – ajakirjanikud survestavad kriisi juhte üritades jälile jõuda siseinfole ja skandaalidele, nendest saavad olulised rollimängijad. Samal ajal peavad nad suutma säilitada korra ja teatud tervikliku kontrolli olukorra üle. Kindlasti peab arvestama sellega, et ajakirjanikud võivad levitada delikaatset infot, mis paneb ohtu niigi keerulised ja sageli diskreetsed

kriisioperatsioonid ning sunnivad vastaspoolt nabi ajaressursi jooksul veel oma tegevusi õigustama, kaitsma ning valesid kuulujutte ümber lükkama (Nohrstedt, Stern, 1999: 300).

Asetades ajakirjaniku kommunikatsioonijuhi rolli, saab öelda, et surve temale tuleb avalikkuse poolt – auditoorium tahab teada, mis ja miks on juhtunud. Kui ajakirjanik ei suuda kiiresti küsimustele vastata, hakkab auditoorium ise levitama väärinfot ja spekulatsioone, muutes sellega ajakirjaniku töö tõese informatsiooni leidmiseks ja kajastamiseks veel keerulisemaks. Treufeldt (1996) on käsitlenud kriisikommunikatsioonides infot läbi kolme erineva rolli (vt Joonis 5).

Joonis 5 Informatsiooni erinevad rollid (Allikas: autori koostatud; Treufeldt, 1996: 16-19 põhjal)

Joonise 5 põhjal on esimeseks informatsiooni rolliks funktsionaalne roll, mis jaguneb omakorda strateegiliseks ja funktsionaalseks. Strateegilise rolli puhul väljendatakse saatja huve, näiteks kriisimeeskonna väljatöötatud sõnumid avalikkusele. Funktsionaalne roll on suunatud vastuvõtjale, mis peaks arvestama lugeja, kuulaja ja vaataja huvide ning ootustega. Näiteks info, kuidas saab avalikkus olla kasulik või mis olukord kohapeal päriselt valitseb. (Treufeldt, 1996: 16). Ka ajakirjanik erakordset sündmust kajastades saab koha peal edastada informatsiooni funktsionaalset rolli (kirjeldada, mis kohapeal valitseb, millised piirkonnad on ohtlikud, millised mitte jne), aga ka strateegilist informatsiooni rolli ehk vahendada seda esmast informatsiooni, mis on olemas. Hiljem ajakirjanduslikult professionaalselt töötades saab esialgset informatsiooni täiendada, fookust ümber vaadata ja nii edasi.

Joonise 5 järgi on informatsioonil teises etapis poliitiline roll, mis tähendab, et otsitakse süüdlasi ja vastutajaid ning kriisiinfo saab poliitilise dimensiooni (Treufeldt, 1996: 17-18).

Minu arvates saab ka ajakirjanik oma töö käigus informatsiooni teises etapis otsida vastutajaid ja tõenäolisi süüdlasi ning tõsta esile poliitilist dimensiooni, kui teadaoleva informatsiooni põhjal see esineb.

Joonise 5 järgi on informatsioonil kolmandas etapis emotsionaalne roll, mille järgi tekitavad kriisisituatsioonid tavaliselt negatiivseid emotsioone ja sageli ka kollektiivseid šokiseisundeid – näiteks õnnetuspaigalt tehtud reportaažid, kus on kajastatud ka kohalike arvamusi ja vahetuid emotsioone (Treffelt, 1996: 18-19). Minu arvates ka ajakirjanduslikus kajastuses on emotsionaalsel informatsioonil oluline roll, aidates kirjelduste, reportaažide ja kohalike elanike arvamuste läbi luua inimlikku lähedust.

Seega saab joonise 5 põhjal öelda, et ajakirjaniku rolli erakordsete sündmuste kajastamisel saab vaadelda läbi kriisikommunikatsioonijuhi rolli, sest eesmärk on neil kahel, esmapilgul suhteliselt eraldiseisval rollil, siiski üks – vahendada informatsiooni, mis omakorda on aga raskendatud erakordsete sündmuste puhul kaasneva kriitilise ajafaktoriga (aega pole kunagi) ja teadmatusega (ei pruugi olla ühte ja õiget usaldusväärset allikat, kes toimunust kohe ka ajakirjanikule selge pildi looks, fakte ja spekulatsioone kinnitaks või neid ümber lükkaks).

1.3.4. Ajakirjaniku roll lähtuvalt trauma ajakirjandusest

Kuigi erakordsete sündmuste kajastamine on üks osa ajakirjanike tööst, ei saa unustada, et ka ajakirjanik on eelkõige inimene, kelle psühholoogilisele seisundile negatiivsed erakordsed sündmused võivad mõju avaldada. Konkreetsemalt nimetatakse seesugust ajakirjanduse liiki trauma ajakirjanduseks, mis hõlmab vägivalda või tegevust, millel on ohvrid: loodusõnnetustest kuni inimtegevustest tingitud katastroofideni välja (Cooper, 2016: 4). Samuti on trauma ajakirjandust defineeritud kui olukorda, kus ajakirjanik seisab silmitsi arvukate raskuste, negatiivsete emotsioonide või olukordadega, mis võivad olla ohtlikud (Masse, 2011).

Näiteks kui võtta sõda üheks erakordseks sündmuseks, siis uuringud näitavad, et sõjakorrespondentidel on tunduvalt tõenäolisemalt posttraumaatilise stressi ja depressiooni tunnused kui ajakirjanikel, kes pole kunagi lahinguväljal olnud (Feinstein *et al.*, 2002; Matloff, 2004; Strupp, Bartholomew, 2003). Öeldakse isegi, et ajakirjanikud kannatavad

posttraumaatilise stressi ja depressiooni all võrdväärselt politseinike ja kiirabitöötajatega (Bennett *et al.*, 2005; Violanti *et al.*, 1999). Ka ajakirjanikud oma töö käigus kogevad samu olukordi ja ohvririkkaid stsene reaalsest elust nagu politsei – ja kiirabitöötajad (Cote, Simpson, 2000).

Seega, nii nagu sõjast tagasitulnud sõdurid pole enam kunagi endised, muudab ka negatiivse erakordse sündmuse kogemus ajakirjanikke. Sümptomid, mis ajakirjanikel esineda võivad, jagunevad järgmiselt (American..., 2000; Feinstein, 2004: 75-76):

1. kogetu kordumine (näiteks luupainajad, meenutused toimunust,...) ehk mälestused/meenutused toimunust võivad olla igapäevaelu kurnavad – ajakirjaniku reaalsustaju on moondunud, mis väljendub näiteks selles, et sõda ja sõjavägivalda nähakse kõikjal;
2. vastuste andmisest hoidumine (näiteks ükskõiksus, sündmuse meeldetuletuste vältimine, huvi kaotus,...) ehk ajakirjanik elab oma elu ilma probleeme lahendamata ja justkui „unustades“ erakordse sündmuse kajastamise kogemust;
3. suurenenud ärritus (unehäired, rütmihäired, keskendumisraskused, ...) ehk ajakirjanik ei tunne ennast lõõgastunud ja rahulikuna, on ärev. (American..., 2000; Feinstein, 2004: 75-76)

Seega saab trauma ajakirjandusest lähtuvalt minu arvates öelda, et ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel on ennast ka psühholoogiliselt ette valmistada. Psühholoogilise poolega tegelemine on oluline, sest erakordsed negatiivsed sündmused jätavad jälje, mis võivad ajakirjaniku edasist karjääri, aga ka eraelu ja teiste valdkondadega seotud otsuseid mõjutada suurel määral.

Siinkohal ei saa aga vaadata ajakirjanikku ainuisikuliselt selle rolli täitmise eest vastutavana, sest ka toimetuse tööandjana peaks tagama ja hoolitsema ajakirjaniku mentaalse tervise eest (Cooper, 2016: 6). Toimetuse roll tugiüksusena on väga oluline, sest paljud ajakirjanikud kardavad abi küsida, arvates, et abi küsimine näitab neid nõrgana – ehk nad ei saa oma tööga seotud ootuste ja väljakutsetega hakkama (*Ibid.*: 7).

Kirjanduses viidatakse, et psühholoogilise tugevuse tagamiseks tuleb tugisüsteeme ja vastavasisulisi koolitusi pakkuda juba noortele ja väheste kogemustega ajakirjanikele, sest kuigi nad teavad, kuidas teha intervjuusid, kirjutada lugu ja postitada midagi veebi, ei ole neil

kunagi küllalt palju teadmisi sellest, mis puudutab erakordsete sündmuste kajastamist ja sellega kaasnevat. (Masse, 2011) Samuti, erakordsete sündmuste kajastamisel on küll suur väärtus, kuid ajakirjanikele ei anta vastavat väljaõpet ega haridust, mis aitaks peale nii öelda rindel käiku töö- ja eraeluga seonduvat tasakaalu tuua ja tasakaalus ka hoida (Rees, 2013).

Kokkuvõtvalt on trauma ajakirjandusest lähtuvalt nii ajakirjaniku, aga ka toimetuse roll järgnev (Masse, 2011):

1. õppida ja harida ajakirjanikku selle koha pealt, mis erakordse sündmuse kajastamise juures toimuda võib ja millised võivad olla saadavad kogemused;
2. mõista ja selgitada, millised võivad olla vajalikud allikad ja milline võib olla intervjuueerimise olukord nende allikatega;
3. erakordsete sündmuste mõju kogukondadele.

1.3.4.1. Ajakirjanduse roll surmarituaalide hoidmiseks

Inimkannatusi põhjustanud erakordsete sündmuste kajastamise puhul on eraldi uuritud ka ajakirjanike rolli pikema perioodi vältel pärast sündmuse kajastamist, sealhulgas ajakirjaniku rolli surmarituaalide kujundamisel ja hoidmisel (Sumiala, Hakola, 2013).

Uuringud on toonud välja ajakirjanike, aga üldisemalt ka meedia olulise tähtsuse teema ülevõtmisel, avaliku leina laiendamises, leinas osalema kutsumises ja nii edasi (Hanusch, 2010; Seaton, 2005; Walter, 2011; Zelizer, 2010).

Sumiala (2012) artiklile toetudes saab minu arvates öelda, et surmarituaalide hoidmine eeldab ajakirjanikelt kultuurilist tundlikkust, taustteadmisi ja ka aega. Vähem on siin tegemist kiire reageerimisega ajakirjaniku poolt, et sündmus kohe ja praegu kajastatud saab, vaid pigem eeldab surmarituaalide hoidmine ajalist distantssi sündmuste taasesitamise, taastõlgendamise ja kultuurilise asetamise oskustega. (Sumiala, 2012, Hjarvard, Lövheim, 2012: 109-125 kaudu).

2. UURINGU EESMÄRK JA UURIMISKÜSIMUSED

Käesoleva magistr töö eesmärgiks on välja selgitada, milline on ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel. Eesmärgi saavutamiseks olen püstitanud järgmised uurimisküsimused:

- mida mõistavad ajakirjanikud erakordsete sündmustena?
- milliseid piiranguid ja võimalusi tajuvad ajakirjanikud erakordsete sündmuste kajastamisel?
- millised tegurid mõjutavad erakordsete sündmuste kajastamist?
- milliseid teadmisi ja oskusi ajakirjanik vajab, et erakordseid sündmusi kajastada?

Nii nagu eespool mainitud lähtun uurimisküsimustele vastuse andmisel ainult Eesti kontekstis inimtekkelistest erakordsetest sündmustest (vt ptk 1.1.). Esiteks, erakordne sündmus võib kultuuriruumist, riigist ja muust sellisest tulenevalt tähistada erinevaid olukordi. See on põhjuseks, miks lähtun eelkõige sündmustest, mis Eesti kontekstis ja Eesti ajakirjanike jaoks erakordsed võivad olla. Teiseks, keskendun just inimtekkelistele erakordsetele sündmustele, sest need sisaldavad narratiivi, mida ühiskonnale edasi anda ja on enamjaolt negatiivse alatooniga, mis tähendab seotust erinevate konfliktiolukordadega, mis omakorda köidavad auditooriumi tähelepanu, võides seejuures mõjutada ka auditooriumi julgeolekut ja turvalisust.

Uurimisteemat avan tegevajakirjanike kogemuste ja arvamuste kaudu. Uurimisküsimustele vastamiseks viisin läbi intervjuud ajakirjanikega, kellel on erinevate erakordsete sündmuste kajastamise kogemus.

3. UURIMISMETOODIKA JA VALIM

3.1. Valim

Empiirilise materjali kogumiseks ja analüüsimiseks olen magistritöös kombineerinud erinevaid meetodeid. Andmete kogumist alustasin taustauuringu tegemisega ajakirjanike kohta, kelle puhul teadsin või kelle karjääri arvesse võttes eeldasin, et nad on kokkupuutunud erakordsete sündmuste kajastamisega. Vaatluse alla võtsin siiski ainult ajakirjanikud, kelle puhul teadsin, eeldasin või arvasin, et kajastatud on inimtekkelisi erakordseid sündmusi. Nii sain esialgse nimekirja potentsiaalsetest intervjueeritavatest.

Koostatud nimekirja kontrollisin peatoimetajatega ühendust võttes. Saatsin erinevate meediaväljaannete (näiteks Postimees, Eesti Päevaleht), aga ka Eesti Rahvusringhäälingu uudistehühile meili teel kirja, kus palusin neil mõelda oma toimetuses ajakirjanike peale, kes on käinud kaugemas või lähemas minevikus inimtekkelisi erakordseid sündmusi kajastamas (vt Lisa 1). Tagasisidena sain kaheksa ajakirjaniku nime, kellest viiega viisin läbi intervjuud (vt Tabel 4).

Tabel 4. Magistritöö tarbeks intervjueeritud ajakirjanikud

NIMI	ORGANISATSIOON	AMET	TÖÖSTAAŽ praeguses organisatsioonis	SÜNDMUS
Johannes Tralla	Eesti Rahvusringhääling	korrespondent	6 aastat	Brüsseli terrorirünnak
Ainar Ruussaar	Eesti Rahvusringhääling	ajakirjanik	30 aastat	Mägi-Karabahhi sõda
Hans Väre	Eesti Meedia (Sakala)	peatoimetaja	17 aastat	Viljandi koolitulistamine
Ketlin Beljaev	Eesti Meedia (Sakala)	reporter	5 aastat	Viljandi koolitulistamine
Kerly Mägi	Ekspress Grupp (Õhtuleht)	veebitoimetuse päevatoimetaja	3 aastat	Nice'i terrorirünnak

Tabeli 4 põhjal on näha, et valim on organisatsioonide, ametite ja ka sündmuste mõttes mitmekesine. Lisaks tabelis 4 nimetatud sündmustele on valimisse kuuluvad ajakirjanikud kajastanud ka paljusid teisi erakordseid sündmusi. Näiteks Kerly Mägi Õhtulehest on kohal olnud ka Tallinnas toimunud aprillirahutustel ehk 2009. aasta Pronksiööl, Ketlin Beljaev ja Hans Väre on lisaks koolitulistamisele kokku puutunud ka Viljandi linnas ühe kortermaja trepikojas toimunud tapmisega. Ka Ainar Ruussaare Mägi-Karabahhi sõda on üks paljudest tema poolt kogetud erakordsetest sündmustest, nii nagu ka Johannes Tralla puhul, kes lisaks terrorirünnakutele nimetab erakordsete sündmustena ka poliitilisi ootamatusi nagu Brexit Suurbritannias või presidendivalimised 2016. aastal Ameerika Ühendriikides. Seega on tabelis toodud sündmus näide, mida aluseks võttes ajakirjanikega peamiselt intervjuusid läbi viisin.

Ka tabelis 4 esitatud tööstaaži juures tuleb arvesse võtta, et ajakirjanik on tegelikult ajakirjanduses töötanud kauem (välja arvatud Kerly Mägi, kelle tööstaaž ajakirjanduses on ka tegelikkuses kolm aastat). Näiteks Ketlin Beljaevi viie aasta pikkune staaž on seotud konkreetselt ajaleht Sakalas reporteriks olemisega, samas kui enne reporteri ametit toimetas Beljaev saadet 112 ja lõi kaasa veel mitmeski teises ajakirjanduslikus projektis. Ka Johannes Tralla kuus aastat tähendab konkreetselt kuus aastat tööd Eesti Rahvusringhäälingu Brüsseli korrespondendina, kuid ajakirjanduses on mees enda sõnul juba üle kümne aasta. Sama muster kehtib ka Ainar Ruussaare ja Hans Väre kohta, kes konkreetselt praeguse organisatsiooniga on seotud vastavalt üle 30ne ja 17 aastat, kuid ka varasemalt on ajakirjanduses tööd tehtud erinevates väljaannetes ja meediumides.

Tabelile 4 viidates saab öelda, et tegemist on sihipärase valimiga. Rämmeri (2014) järgi tähendab sihipärane valim seda, et eksperdirollis olev uurija valib ise välja uuritavad, püüdes seejuures leida populatsiooni kõige tüüpilisemad esindajad.

3.2. Uurimismetoodika

Selleks, et viie valimisse valitud ajakirjanikuga mõtestada lahti ajakirjaniku rolli erakordsete sündmuste kajastamisel, viisin läbi ajaperioodil 03.04.2018 – 13.04.2018 osaliselt struktureeritud ehk semistruktureeritud intervjuud. Intervjuu läbiviimise aluseks oli varem koostatud intervjuu kava (vt Lisa 2). Intervjuude kasuks otsustasin, sest tegemist on

usaldusväärse andmete kogumise meetodiga juhul, kui uurijad näevad maailma uuritavate subjektide vaatenurgast (Laherand, 2008: 29).

Täpsemalt otsustasin osaliselt struktureeritud intervjuude kasuks, sest see andis mulle kui uurijale suurema vabaduse kui näiteks struktureeritud intervjuusid kasutades. Mul oli võimalus toetuda oma küsimuste esitamisega küll varem koostatud kavale, kuid juhtisin intervjuud pigem vestluseks ning seejuures sain esitada täpsustavaid ja täiendavaid küsimusi teemade või aspektide kohta, mis intervjuu kavas ei kajastu (Laherand, 2008: 179). Lisaks sobib uurimismeetod väikese arvu inimeste uurimiseks (*Ibid.*: 180).

Tegemist on individuaalintervjuudega ehk korruga intervjuerisin ainult ühte allikat ning intervjuud on standardiseerimata, mis andis erineva tausta ja kogemusega ajakirjanikele võimaluse vastata küsimustele täiel määral oma sõnadega (Kalmus jt, 2015). Kuna eesmärgiks oli intervjuudest kätte saada just ajakirjanike enda mõtted ja tunded, mis neil oma kogemusele tuginedes tekivad, on standardiseerimatus siinkohal väga oluline. Samast eesmärgist lähtuvalt on oluline ka intervjuude personaalsus, sest see annab igale intervjuule oma näo ja samas ei teki näiteks fookusgrupile iseloomulikku olukorda, kus keegi vastajatest võib jätta oma seisukohast rääkimata, sest kaasrääkija on juba teemat puudutanud või teemale tähelepanu juhtinud. Kuna erakordsete sündmuste kajastamine võib ajakirjaniku jaoks olla ka emotsionaalselt raske, siis on individuaalne silmast silma kohtumine samuti kõige sobivam viis, kuidas emotsionaalselt keerulistel teemadel rääkida. Kõik intervjuud on salvestatud.

Intervjuude läbiviimiseks leppisin intervjueritavaga aja kokku ja läksin toimetusse kohale. Nii toimusid kaks intervjuud Tallinnas (Õhtulehe ja Eesti Rahvusringhäälingu ruumides), kaks viisin läbi Viljandis (Sakala toimetus). Ühe intervjuu pidin siiski tegema telefoni teel, sest Johannes Tralla viibis Brüsselis, aga mina Eestis. Pidasin vajalikuks lasta allikal ise vestluseks sobiv aeg ja koht määrata, et tal oleks aega ja see toimuks talle tuttavas keskkonnas. Kui intervjuud toimusid toimetustes koha peal viibisin allikaga ruumis kahekesi. Trallaga tehtud intervjuu puhul olin samuti üksinda ruumis, nii ka Tralla.

Algselt planeerisin intervjuude pikkuseks 20 minutit, kuid enamjaolt kulus ühe allikaga vestlemiseks siiski veidi üle poole tunni. Kohe intervjuu alguses küsisin, kas antud töö raames soovib ajakirjanik anonüümsust või mitte. Keegi anonüümsust ei soovinud ja see on ka põhjuseks, miks kasutan antud töös ajakirjanike täisnimesid.

Kui intervjuud oli tehtud ja informatsioon koos, siis edasi kasutasin kvalitatiivset sisuanalüüsi. Analüüsimeetodit kasutatakse tekstide sisu ja/või kontekstiliste tähenduste uurimiseks, kus kommunikatsioonivahendina vaadeldakse ja uuritakse intensiivselt keelt (Laherand, 2008). Kvalitatiivne sisuanalüüs lubab analüüsida ka varjatud sisu ehk võtta arvesse autori vihjeid, kavatsusi ja eesmärke ning mitmeste konnotatsioonide erinevaid tõlgendamisvõimalusi (*Ibid.*, 2008).

Samuti lubab kvalitatiivne sisuanalüüs tekstiliste andmete analüüsimiseks kasutada informatsiooni, mis on pärit individuaal-, paaris-, fookusgrupi või muudest intervjuutüüpidest. Ka erinevatest dokumentidest ja kõikvõimalikest meediaväljaannetest. Lisaks saab kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades osutada harva esinevatele või unikaalsetele nähtustele. Viimast peetakse ka kvalitatiivse sisuanalüüsi üheks tugevuseks. (Kalmus jt, 2015)

Täpsemalt kasutasin juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi (*cross-case analysis*), mis tähendab, et ühe uurimisküsimuse raames analüüsisin korraga viite läbiviidud personaalseid intervjuusid. Nii kogusin kokku kõik konkreetse uurimisküsimuse kohta käivad vestluse osad ning võrdlesin neid lõike omavahel. Võrdlus loob eeldused suuremaks üldistatavuseks kui näiteks juhtumipõhise analüüsi korral (Kalmus jt, 2015).

Kvalitatiivse sisuanalüüsi miinustena on välja toodud, et erinevalt standardiseeritud kontentanalüüsist ei võimalda kvalitatiivne sisuanalüüs võrrelda tekste võrdsetel alustel. Lisaks on Holsti (1969) hoiatanud uurijaid õngitsemise eest – info kogutakse kokku ilma eeltööd tegemata, läbimõeldud metodoloogilist plaani koostamata. See tähendab näiteks, et uurijal tekib võimalus valikuliselt informatsiooni koguda ja tõlgendada. Analüüsida informatsiooni subjektiivselt nii, et see kinnitaks uurijale meelepäraseid hüpoteese. (Kalmus jt, 2015) Kvalitatiivse sisuanalüüsi kehtivust ja tõepärasust aitab suurendada selgelt sõnastatud uurimisküsimused (*Ibid.*: 2015) (vt ptk 2.).

4. TULEMUSED

Uurimiseesmärgist lähtuvalt huvitab mind ajakirjanike roll erakordsete sündmuste kajastamisel. Täpsemalt annan viie Eesti ajakirjanikuga tehtud intervjuude põhjal vastuse küsimustele, mis puudutavad erakordse sündmuse mõistet, erakordse sündmuse kajastamise võimalusi ja raskusi, vajalikke oskuseid ja teadmisi. Samuti saab intervjuude põhjal vastata küsimustele, kuidas ja kui suurel määral toimub sündmuskohal oleva ajakirjaniku ja toimetuse vaheline koostöö.

Töös esitatud tsitaatides olen kasutanud märget /.../, mis näitab, et olen vahele jätnud teksti, mis ei ole töö eesmärgist lähtuvalt oluline. Tähis ... näitab intervjuueeritava jutus pikki pause.

4.1. Erakordse sündmuse määratlus intervjuueeritud ajakirjanike tõlgenduses

Iga intervjuu alguses tutvustasin sissejuhatusena respondentidele, kuidas käesoleva magistritöö raames erakordse sündmuse mõistet defineerinud olen (vt ptk. 1.1.). Enamasti olid intervjuueeritavad oma kogemusele tuginedes minu poolt antud definitsiooniga nõus. Siiski täiendati mõistet mõningate määratlustega, mida ma enda poolt antud definitsioonis välja toonud ei olnud.

Esimesena viisin läbi telefoniintervjuu Eesti Rahvusringhäälingu Brüsseli korrespondendi Johannes Trallaga, kes laiendas definitsiooni järgmiselt:

- „Minu jaoks tundub erakorraline sündmus võib-olla igasugune sündmus, mis kuidagi muudab või nihestab argielu ootuspärast kulgemist, ja teeb seda sellisel määral, et sellest on potentsiaalselt huvitatud piisavalt suur osa avalikkusest.“ (Tralla, 2018.)

Lisaks inimtekkelistele ja mitte-inimtekkelistele sündmustele jagab Johannes Tralla intervjuu käigus erakordseid sündmusi veel ootuspärasteks ja ootamatuteks või planeeritud ja ette teada

erakordseteks sündmusteks. Kokkuvõtlikult nimetab Tralla erakordset sündmust *breaking news*'ks, tuues järgneva näite:

- „Kui me kujutame ette, et ma ei tea, Donald Trump või Manuel Macron valitakse presidendiks, siis ühest küljest see potentsiaal selle sündmuse toimumiseks on teada ühiskondadele juba kuid enne selle sündmuse aset leidmist, aga sel õhtul kui hääled üle loetakse ja selgubki, et ilma igasuguse poliitilise kogemusega Donald Trumpist või ka võrdselt kogemematust Manuel Macronist saab suurriigi president, siis sel hetkel, sel õhtul ja tõenäoliselt ka veel järgmiste päevade jooksul, on, ma arvan ajakirjanduslikult, ühiskondlikult, ajalooliselt, kuidas soovid, tegu ikkagi erakorraliste sündmustega, mis siis, et tegemist ei ole nii öelda ootamatu looduskatastroofi või terroriaktiga. /.../ Erakorraline sündmus on *breaking news*.“ (Tralla, 2018.)

Samale terminile ehk *breaking news*'le viidatakse ka mitmes järgnevas intervjuus. Näiteks Õhtulehe veebitoimetuse päevatoimetaja Kerly Mägi sõnas, et veebiajakirjandust silmas pidades tähendab erakordne sündmus midagi, mis peab uudisnupuna internetti kiiresti ja nii esialgse infoga üles minema, kui võimalik:

- “Minu jaoks on ka erakorraline sündmus, noh me toimetuses kasutame inglise keelset väljendit *breaking news*. /.../ Mingi õnnetus, midagi sellist, mis on erakordne, mis puudutab teisi inimesi ka.“ (Mägi, 2018.)

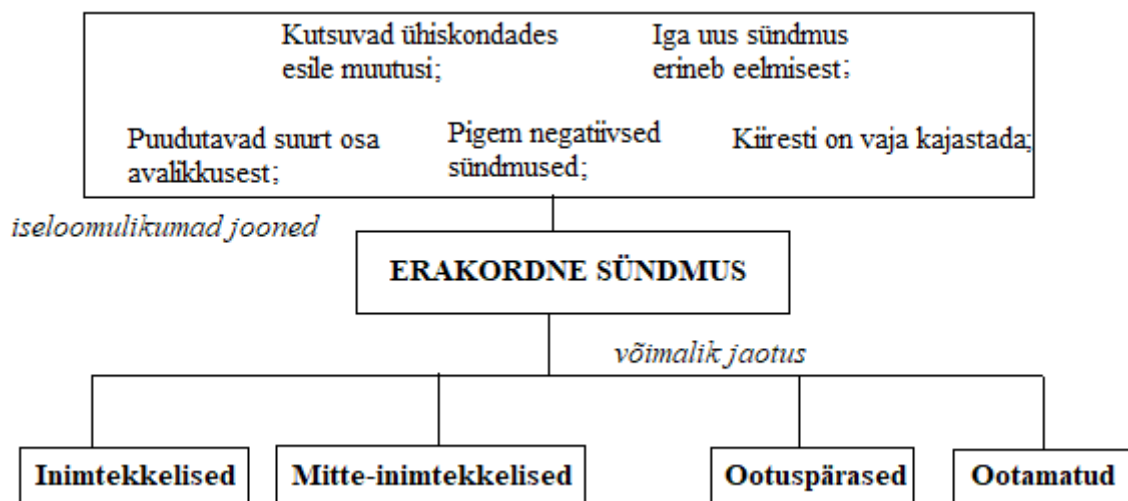
Puudutuse aspektist lähtuvalt saab läbiviidud intervjuude põhjal erakordseid sündmusi pidada ka mõjukateks sündmusteks, sest need šokeerivad avalikkust ja panevad inimesi toimuva kohta informatsiooni otsima. Sündmuste tagajärjel võib ühiskonnas tekkida paanika ning ka toimetuse päevaplaanid löövad säärased sündmused segamini. Sakala reporter Ketlin Beljaev tõi järgmise näite:

- „No Viljandis on vist kõige kuulsam viimaste aastate sündmus on see Paalalinna koolitulistamine, et noh siis ma olin ka tööl sel päeval, kui see juhtus, aga noh algul oli info nii segane ja see juhtus suht niimoodi pärastlõunasel ajal juba, et kui leht oli enam-vähem valmis ja, aga siis tuli hakata nagu kõike ümber mängima.“ (Beljaev, 2018.)

Samuti viidatakse intervjuudes, et erakordsete sündmuste kajastamise jaoks ei saa ajakirjanik ennast ette valmistada. Viljandi koolitulistamist näiteks tuues, sõnas Sakala peatoimetaja Hans Väre järgmist:

- “See on selline muster näide, et ... ainulaadne Eestis, me oleme korduvalt näinud seda kuskil mujal, ja samal ajal on ta nagu olnud midagi sellist, mille puhul me oleme arvanud, et noh, et see ongi, kuulubki kuskile mujale. See ei ole meie asi, see on nagu sõda Iraagis või, või tsunami Jaapanis, et see on midagi muud, midagi, mis ei ole nagu meie oma.” (Väre, 2018.)

Ehk Väre (2018) järgi, kui „see kusagil mujal“ toimunu saab reaalsuseks siin Eestis, on kõik pahviks löödud. Eeltoodule saab lisada Ainar Ruussaare poolt intervjuus öeldu, mille järgi on erakordsetel sündmustel reeglina mitu osapoolt ja üldjuhul puudutavad need suuri inimhulkasid (Ruussaar, 2018). Joonisel 6 olen kokkuvõtlikult ära toonud peamised aspektid, millele toetudes ajakirjanikud intervjuudes erakordsetele sündmustele definitsiooni andsid.

Joonis 6 Erakordse sündmuse definitsioon Eesti ajakirjanike läbiviidud intervjuude põhjal (Allikas: autori koostatud, 2018; Beljaev, 2018; Mägi, 2018; Ruussaar, 2018; Tralla, 2018; Väre, 2018 põhjal).

Joonise 6 põhjal on näha, et Eesti ajakirjanikud määratlevad erakordsete sündmustena olukordi, mida on vaja kiiresti ja koheselt kajastada, sest need sündmused võivad ühiskondades esile kutsuda muutusi, on ootamatud, erinevad harjumuspärasest elu kulgemisest ja puudutavad suurt osa avalikkusest. Pigem on intervjuude järgi tegemist negatiivsete sündmustega. Lisaks inimtekkelistele ja mitte-inimtekkelistele sündmustele jaotavad ajakirjanikud erakordseid sündmusi ka ootamatuteks ja ootuspärasteks (nt valimistulemused).

4.1.1. Erakordse sündmuse kajastamist määravad tegurid

Joonisel 6 välja toodu viitab juba mõningate märksõnade kaudu erakordsete sündmuste uudisväärtuslikkusele. Ehk ajakirjanikud defineerisid erakordse sündmuse mõistet näiteks läbi negatiivsuse. Lisaks töid intervjueeritud esile mitmeid täiendavaid tegureid, mis sündmuse kajastamist mõjutada võivad. Tuginevalt teoorias välja toodud uudisväärtuse kriteeriumitele (vt ptk 1.2.2.) olen intervjuudes kuulnud tegurid eristanud ka alljärgnevalt.

4.1.1.1. Mõjukus

Teoriast tulenevalt saab mõju uudisväärtuse kontekstis mõista kui midagi, mis mingitest aspektidest lähtuvalt läheb korda suurele osale auditooriumist. Ka kõikides läbiviidud intervjuudes viitasid ajakirjanikud, et erakordsed sündmused on mõjukad, puudutades või mõjutades väga suurt hulka inimestest. Siinkohal pole mõjukus seotud (või kui, siis väga väikesel määral) prominentsusega. Näiteks Ainar Ruussaar ütles jutuajamise käigus järgmist:

- „Kui ma teen intervjuu ühe konflikti osapoole, mingit rindelõiku juhtiva kõrgema ohvitseriga, siis seal on väga palju uudist. Ükskõik, kas ta mulle isegi ajab mingisugust jama, aga mul on allikas, mul on nimi, kõik teavad kindral major see ja see ütles ajakirjanikule seda ja seda. Võib-olla see ei vasta tõele, aga seal on uudiskriteerium olemas. Kui ma kirjeldan mingisugust olukorda kusagil rindeäärses külas, kuhu on jäänud ainult kaks vanaeite ja kolm koera, no siis seal uudisväärtust nagu väga palju ei ole. Võib-olla pildiline uudisväärtus on, aga seal on väga palju emotsiooni ja ajakirjaniku ülesanne on ka emotsiooni edasi anda.“ (Ruussaar, 2018.)

Ruussaare tsitaadi põhjal saab kokkuvõtlikult öelda, et erakordsed sündmused on alati mõjukad, olenemata sellest, kas prominentsuse kriteerium on täidetud või mitte. Prominentsust saab siinkohal minu arvates vaadata ühe võimalusena, läbi mille uudisele veel suuremat avalikkuse tähelepanu tõmmata. Erakordne sündmus ei muutu aga vähemväärtuslikumaks, kui pole otseselt seotud prominentsete inimestega. Erakordne sündmus avaldab alati mõju teatavale hulgale inimestest.

4.1.1.2. Negatiivsus

Teooria osas kirjutasin, et negatiivsus (täpsemalt konfliktsus) on üks peamisi uudisväärtuse kriteeriumeid, millele erakordne sündmus juba oma olemuselt vastab. Samale tulemusele jõudsin ka ajakirjanikega intervjuusid tehes. Seda kinnitab kas või Sakala peatoimetaja Hans Väre poolt öeldu:

- „*Reeglina on sellised sündmused negatiivsed.*“ (Väre, 2018.)

Selliste sündmuste all peab Väre silmas erakordseid sündmusi. Negatiivsust võib mõista siin läbi konfliktsuse. Ehk tekkinud/tekkivad osapoolte vahelised eriarvamused, gruppide vahelised arusaamatused, viivadki omakorda erakordse sündmuse tekkimiseni. Intervjuudest ajakirjanikega tuli välja, et kokku on puutunud just osapooltevahelise konflikti tagajärjel tekkinud erakordsete sündmustega. Näiteks Kerly Mägi sõnas järgmist:

- „*Põhiliselt terrorism ja konkreetselt siis kohal käisin ma Nice’is, kui seal oli terrorirünnak ja olen teinud ka viimase kahe aasta jooksul kõikide suuremate terrorirünnakute veebiblogisid. Ja siis lisaks võib-olla saaks rääkida veel ka sellest Vabaduse väljaku tulistamisest.*“ (Mägi, 2018.)

Erakordse sündmuse negatiivsusele saab intervjuudest tulenevalt viidata ka läbi huvide konflikti. Vestluses Ainar Ruussaarega jäi kõlama järgmine mõte:

- „*Ajakirjanik satub sellises olukorras või selles inimtekkelises sündmuses hästi keerulisse olukorda. Sel lihtsalt põhjusel, et huvide konflikt on suur /.../.*“ (Ruussaar, 2018.)

Huvide konflikt tähendab Ruussaare (2018) järgi, et objektiivseks sündmuse kajastamiseks peaks ajakirjanik näitaks sõja puhul viibima võrdne aeg mõlemal pool rindejoont, aga reaalsuses seda soovitus järgida on väga keeruline.

4.1.1.3. Lähedus

Teooria osas viitasin allikatele tuginedes, et lähedust võib tõlgendada geograafilise, emotsionaalse või kultuurilise läheduse kaudu. Samale jaotusele jõudsin ka ajakirjanikega tehtud intervjuude põhjal. Näiteks Kerly Mägi sõnas intervjuus järgmist:

- „*Kui me räägime näiteks terrorismist Euroopas, siis miks see on oluline ka meie inimeste jaoks – meil on Euroopa täis eestlasi jne, et kõigil on kuskil sõbrad jne.*“ (Mägi, 2018.)

Mäe poolt välja toodud võib minu arvates mõista nii emotsionaalse lähedusena (rahvuskaaslaste aspekt), aga ka kultuurilise lähedusena, kui käsitleda Euroopat ühtse kultuuriruumina (demokraatlikud väärtused – sõnavabadus, õigus elule ja nii edasi). Ehk Mäe poolt välja toodud näitele toetudes saab öelda, et vaatamata sellele, et Saksamaa või Prantsusmaa asuvad Eestist geograafilises mõttes eemal, läheb aset leidnud erakordne sündmus eestlasele siiski korda, kui kohapeal asub lähedasi, tuttavaid või teisi eestlasi. Lisaks, terrorism Prantsusmaal või Saksamaal toimub Eestiga sarnases ruumis (Euroopa kui tervik).

Emotsionaalsest lähedusest saab intervjuude põhjal koos analüüsida ka geograafilise lähedusega. Näite saab siinkohal tuua Viljandi koolitulistamise kohta, mis toimus siinsamas Eestis. Ketlin Beljajev tõi välja järgneva:

- „*/.../ põhimõtteliselt terve Eesti ootas infot ju, ja kõik olid nagu..., noh jah šokeeritud ikka pigem.*“ (Beljaev, 2018.)

Emotsionaalne lähedus tähendab Beljaevi poolt öeldus seda, et paljud Sakala toimetuse liikmed (kellele Beljaev tsitaadis viitab sõnapaariga *kõik olid*), olid hukkunud õpetaja tuttavad või endised õpilased. Geograafiline lähedus tähendab Beljaevi jutus aga sõnapaari *terve Eesti*.

4.1.1.4. Kohese avaldamise nõue

Allikatele tuginedes viitasin teooria osas, et kõige keerulisem on kajastada õigeaegselt uudiseid, mis on juhtumas nüüd ja praegu. Ühtedeks säärasteks uudisteks on erakordsete sündmustega seonduvad lood. Samadele tulemustele jõudsin ka intervjuudes ajakirjanikega.

Lühikesele reaktsiooniajale erakordsete sündmuste kajastamisel viitas oma vestluses näiteks Hans Väre, öeldes järgmist:

- „*Mis on ka üks ole sellistel juhtudel... aega ju praktiliselt ei ole. Kõik otsused tuleb vastu võtta äärmiselt kiiresti ja ..., ja ka need otsused, üks ole, mis tavaliselt vajaksidki võib-olla seal mitme tunnilist arutelu ja, ja kõigi poolte, poolte- ja vastuargumentide kaalumist.*“ (Väre, 2018.)

Minu arvates saab Väre jutu põhjal öelda, et informatsioon erakordsete sündmuste kohta muutub avalikuks esimesel võimalikul hetkel. Järeldust kinnitab Beljaevi poolt mainitud, mis on järgnev:

- „*Inimesed ootavad infot, et nagu on selline väike paanika võib-olla, et on vaja nagu kogu aeg juurde koguda midagi ja oodatakse uudiseid nagu.*“ (Beljaev, 2018.)

Teisisõnu, teooria osas välja toodu ehk, et erakordsetel sündmustel on selles mõttes väga kõrge uudisväärtus, et sündmuste toimumise ja toimuvast rääkivate lugude nii öelda eetrisse minemise vahel on väga lühike aeg, peab Eesti ajakirjanikega läbiviidud intervjuude põhjal paika. Lisaks kinnitab Beljaevi poolt viidatud, et meedia saab erakordsete sündmuste toimumisel domineerivaks infokanaliks, mille kaudu auditoorium informatsiooni otsima ja ootama hakkab.

4.1.1.5. Ootamatus

Johannes Tralla viitas temaga läbiviidud vestluses, et erakordseid sündmusi võib jagada ka ootamatuteks ja oodatud sündmusteks (vt ptk 4.1.). Siiski on ka ootuspäraste erakordsete sündmuste toimumise juures alati midagi ootamatut. Esitatud väide leiab kinnitust ka ajakirjanikega läbiviidud intervjuude põhjal. Näiteks ütles Hans Väre:

- „*See on nagu majanduskriisiga, et tegelikult iga majanduskriis tuleb teistmoodi, valmistatakse selleks eelmiseks kriisiks ehk kui juhtub taas erakorraline sündmus, siis hakkame ikka leiutama uusi lahendusi, ainult et seekord need lahendused saavad paremad, sest meil on juba mingi kogemus alla, aga alati tuleb leiutada jalgratast.*“ (Väre, 2018.)
- *Kõige erakorralisemad sündmused, milleks me ei oska kuidagi valmistuda, on ka sellised, mis on ka lugejale kõige huvipakkuvad, ma arvan.*“ (Väre, 2018.)

Lisaks viitasid erakordse sündmuse ootamatusele ka kõik teised intervjueritud ajakirjanikud, tuues välja, et tegemist on ühe peamise märksõnaga, mis erakordsetest sündmustest ajakirjanduslikus võtmes erakordse sündmuse teeb.

Ajakirjanikega tehtud intervjuude põhjal saab öelda, et erakordse sündmuse peamised uudisväärtuse kriteeriumid vastavad teorias välja toodule. Teisisõnu on erakordsed sündmused kõrge uudisväärtusega, sisaldades konflikti (negatiivsus), avaldades mõju paljudele inimestele (mõjukus ja lähedus), on ootamatud ning nüüd ja praegu kajastatavad (värskus ja aktuaalsus). Tabelis 5 olen kokkuvõtlikult ära toonud uudisväärtuse kriteeriumi ja erakordsete sündmuste vastavuse sellele, lähtuvalt Eesti ajakirjanikega läbiviidud intervjuudest.

Tabel 5. Erakordse sündmuse uudisväärtuse kriteeriumid lähtuvalt Eesti ajakirjanike intervjuudest

ERAKORDSE SÜNDMUSE KAJASTAMIST MÕJUTAVAD TEGURID	NÄIDE INTERVJUDEST
Mõju	• <i>"Muudab või nihestab argielu ootuspärast kulgemist ja teeb seda sellisel määral, et sellest on potentsiaalselt huvitatud piisavalt suur osa avalikkusest."</i> (Tralla, 2018.)
Negatiivsus	• <i>„Reeglina on sellised sündmused negatiivsed.“</i> (Väre, 2018.)
Lähedus	• <i>„Kui me räägime näiteks terrorismist Euroopas, siis miks see on oluline ka meie inimeste jaoks – meil on Euroopa täis eestlasi jne, et kõigil on kuskil sõbrad jne.“</i> (Mägi, 2018.)
Kajastamise kiirus	• <i>„Inimesed ootavad infot, et nagu on selline väike paanika võib-olla, et on vaja nagu kogu aeg juurde koguda midagi ja oodatakse uudiseid nagu.“</i> (Beljaev, 2018.)

4.2. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel

Eesti ajakirjanikega läbiviidud intervjuude põhjal kujunes välja kaks suuremat lähtepunkti, millest tulenevalt ajakirjanikud ise oma rolli erakordsete sündmuste kajastamisel mõtestasid. Esimene lähtepunkt tuleneb väravavahi rollist, mille täitmine võib olla aga erakordsete sündmuste omapärade tõttu raskendatud. Teine suurem roll lähtub ajakirjanduseetikast, kus

jällegi võivad esineda teatud kõrvalekalded eetikakoodeksisse ja muusse sellisesse kirjapandust. Täpsemalt analüüsin kaht suuremat lähtepunkti alljärgnevalt.

4.2.1. Väravavahi roll erakordsete sündmuste kajastamisel

Teooria osas tõin välja, et ajakirjaniku kui väravavahi üheks peamiseks rolliks on selekteerida, milline info teatud sündmuse/olukorra kohta viiakse läbi kajastuse auditooriumini, ja milline info jääbki auditooriumi jaoks teadmata. See osa informatsioonist, mille ajakirjanik väravatest otsustab nii öelda läbi lasta peab vastama ka tõele. Üldjoontes kehtib eeltoodu ka erakordsete sündmuste kajastamise puhul. Näiteks Ketlin Beljaev tõi intervjuus välja järgmise:

- *„Info on niimoodi nagu salastatud, ega ikkagi tuleb see ametlik info ära oodata, enne kui, kui saab nagu kirjutama hakata, et sa võid küll kuulujutte siin kuulata igalt poolt, siin antakse vihjeid ja, aga noh lõpuks tuleb ja ikkagi see ametlik info, on see kõige olulisem, mis, millest saad nagu ajenduda.“ (Beljaev, 2018.)*

Beljaevi poolt välja toodud peegeldub minu arvates aspekt, et erakordsete sündmuste kajastamisel otsustab küll ajakirjanik, millest ja kuidas üldse kirjutama (ka rääkima,...) hakkab, aga otsus on omakorda seotud sellega, kui kiiresti ja millist ametlikku infot ajakirjanikele õiguskaitseorganite poolt edastatakse.

Kajastuses ametlikule infole tugineda on aga oluline, sest läbiviidud intervjuude põhjal saab öelda, et erakordsete sündmuste toimumisega kaasneb tavaliselt see, et liikvele läheb informatsioon, mis ei vasta tõele ja võib ka ajakirjanikke nende töös eksitada. Näiteks Viljandi koolitulistamise kajastamise kogemusest lähtuvalt ütles Hans Väre nii:

- *„Hästi palju läks kohe liikvele valeinfot. Sellist infomüra, igasugust, kas tahtlikku või ka siis täiesti tahtmatut, aga mingisuguseid spekulatsioone.“ (Väre, 2018.)*

Samas toovad läbiviidud intervjuud välja, et ametlikku informatsiooni, millele tuginedes valeinfot ja väärraid spekulatsioone ümber lükata, on sündmuse algfaasis raske kätte saada. Näiteks Kerly Mägi tõi välja järgneva:

- *„Prantsusmaa puhul, kui seal oli terrorirünnak oli, oli nagu esimene asi pigem see, et kohe ei tulnud seda nagu head ja ammendavat infot, et pigem hakkasid levima sotsiaalmeedias spekulatsioonid, eelkõige Twitter, mis siis kas politsei mingite*

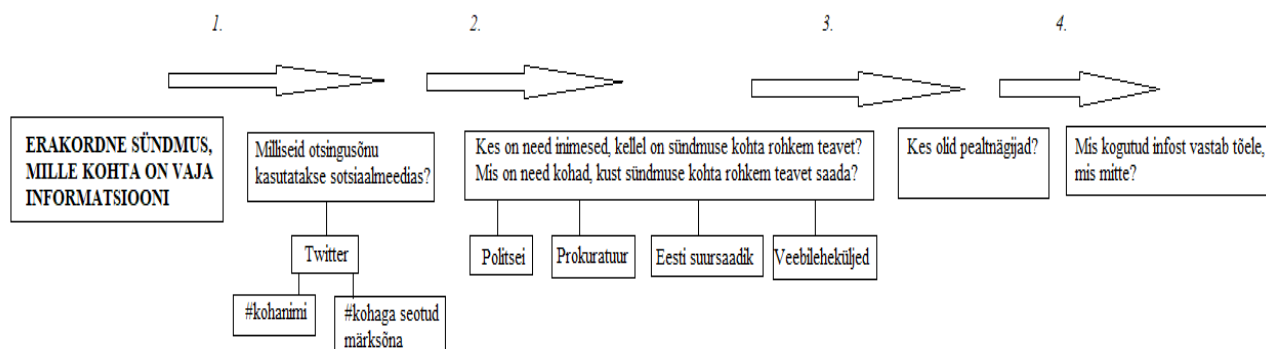
pressikonverentsidega kinnitas või ei kinnitanud. Või seal ei olnud isegi pressikonverentsi, või seal olid siuksed välk intervjuud, mida siis politsei nagu mingitel kindlatel kellaaegadel tegi.“ (Mägi, 2018.)

Samale probleemile ehk informatsiooni raskele kättesaamisele viitab ka Ketlin Beljaev:

- „Meil ka läks siin paar inimest sündmuskohale, kes hakkasid andma infot niimoodi koha pealt, et mis seal toimub, aga noh kuna seal ligi ei pääsenud eriti kuhugi, et siis see info oligi selline vastu, vastuoluline ja no oligi, et umbes sündmuskoha kirjeldus, et palju seal inimesi on ja mis, mis nad nagu omavahel räägivad, et selline, noh tuleb kuskilt alustada.“ (Beljaev, 2018.)

Beljaevi poolt öeldu sõnasabast kinni võttes, ehk et tuleb kuskilt alustada, peab ka minu arvates paika, sest teooriast lähtuvalt on auditooriumi huvi sääraste sündmuste toimumise puhul informatsiooni vastu suur. Omaette küsimused on, kust ja kuidas alustada, et täidetud oleks nii väravavahi roll, aga samas toimuks kiire informatsiooni jagamine ka auditooriumiga?

Johannes Tralla pakkus intervjuus välja oma nägemuse, kuidas ühe erakordse sündmuse kajastamisega algust teha. Olen Tralla poolt öeldu välja toonud joonisele 7.

Joonis 7 Erakordse sündmuse kajastamise näide praktikast (Allikas: autori koostatud; Tralla, 2018 põhjal)

Kui võtta aluseks ajakirjaniku kui väravavahi roll ja Johannes Tralla poolt intervjuus väljatoodu, saab öelda, et ajakirjaniku jaoks on oluline endale adekvaatse infovoe tekitamine. Esimesi asju, millest pihta hakata on joonise 7 põhjal märksõnad:

- „Noh, tänapäeval on, on üks kiiremaid infovahetamise platvorme sotsiaalmeedia ja ilmselt kõige kiirem Twitter, mis tähendab, et üks asi, mida ma kindlasti alati teen on,

on et ma selgitan välja mingisugused otsingusõnad või märksõnad, millega ühte või teist sündmust Twitteris siis kajastatakse. Noh, kui need on terrorirünnakud, siis tõenäoliselt on seal #kohanimi või, või #kohta tähistav märksõna.“ (Tralla, 2018.)

Seejärel tuleb joonise 7 põhjal ajakirjanikul enda jaoks luua kontaktide võrgustik, mida kasutades jõuda allikateni, kes oskavad ja saavad sündmuse kohta käivat tõest informatsiooni edastada:

- *Teine asi on selgitada välja võimalikult kiiresti need inimesed, kellel võiks toimunud sündmuse kohta olla rohkem teavet, ja noh Brüsseli terrorirünnaku puhul oli selleks siis loomulikult politsei, prokuratuur. /.../ Brüsseli lennujaam näiteks oli, lennujaamal oli eraldi n-ö veebikülge selleks, kuhu tuli pidevalt infot ja täiendusi. /.../ Brüsseli terrorirünnaku või ka Pariisi terrorirünnaku puhul olid need Eesti suursaadik Belgias, kellele tuli siis välisministeeriumi kaudu diplomaatilist informatsiooni, näiteks kannatanud eestlastest ja samamoodi Eesti suursaadik Pariisis, kes sai ka oma n-ö ameti tõttu informatsiooni, millele ligipääs võib olla laiemale avalikkusel sel hetkel puudus.“ (Tralla, 2018.)*

Joonise 7 järgi tuleks seejärel leida ka mõni sündmust pealt näinud inimene, kellelt kommentaari küsida või taustinformatsiooni saada. Neljandaks peaks ajakirjanik suutma kogutud informatsiooni põhjal välja selekteerida selle, mis vastab tõele - mida nii öelda väravast läbi lasta ja mida mitte.

4.2.2. Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel lähtuvalt ajakirjanduseetikast

Eelmises alapeatükis viitasin juba paaris kohas, et ajakirjaniku poolt edastatav informatsioon peab vastama tõele. Sama toonitasid ka ajakirjanikud läbiviidud intervjuudes, tuues siiski välja, et erakordsete sündmuste kajastamisel võib reaalsuse peegeldamine olla tegelikkusest keerulisem. Näiteks viitas Ainar Ruusäär, et objektiivsusest ei saa rääkida, kui ajakirjanik mõlemale poole rindejoont ei pääse. Praktika on näidanud, et ei pääse:

- *„Uudisteajakirjanik on olla raskem, sest sa ei saa seda teise poole arvamust ilmtingimata, või kui saad siis pead otsima mingi usaldusväärse allika, mis tänapäeval ei ole, ei ole väga lihtne. /.../ Kui ajakirjanik Ruusäär oleks 9. mail Jaltas, Krimmis...,*

siis ma kirjeldaksin seda mis toimub 9. mail okupeeritud Krimmis, selle pealinnas Jaltas... Noh, ilmselt ma leiaks avalikest allikatest sinna juurde mingisugused Ukraina ametlikud seisukohad, aga mul ei ole võimalust kindlasti Krimmist sõita Kiievisse. See võimalus mul puudub lihtsalt.“ (Ruussaar, 2018.)

Ruussaar viitab oma jutus, et objektiivsus on tagatud juhul, kui mõlemalt poolt rindejoont saab ajakirjanduslikus mõttes tööd teha. See võib omakorda tähendada, et objektiivsuse tagamiseks, näiteks sõdade puhul, tuleb sündmuspaika saata rohkem kui üks reporter korraga:

- *„Kui ma vaatasin, kuidas kajastas näiteks Reuters Vene-Gruusia sõda aastal 2008, siis neil oli, reporter oli Tsilvaalis, mis siis on Lõuna- Osseetia. Üks reporter oli Abhaasias, kus aktiivset sõda ei toimunud, aga kus emotsioonid olid väga kõrged ja üks oli Beliisis ja kokku tuli lugu. Ehk iga üks sai oma allikatelt mingisugust informatsiooni, rohkem või vähem kallutatult, aga sai. Sai mingisuguseid emotsioone, aga lugu kirjutati kokku kas Manchesteris või Londonis./.../ See on aus.“* (Ruussaar, 2018.)

Objektiivsuse tagamine on raskendatud ka neil juhtudel, kui negatiivsete alatoonidega erakordsed sündmused on seotud ajakirjaniku tuttavate või lähedastega. Näiteks nii Kerly Mägi kui ka Ketlin Beljaev viitasid sündmuse kajastamise keerukusele siis, kui erakordsete sündmustega on seotud tuttavad inimesed. Liigne seotus ja sellest tulenevalt võimalikud, tugevad emotsioonid võivad mõju avaldada sellele, kui objektiivselt sündmust auditooriumile edastada suudetakse.

Segavate, liigsete emotsioonide kohta saab mõlema juhtumi puhul ka intervjuudest konkreetseid kohti välja tuua. Näiteks Kerly Mäe jutust:

- *„/.../ kirjutasin ise seda lugu siin toimetuses olles veel niimoodi, et nutsin, töökaaslased käisid lohutamas, läksin käisin jõin vett, võtsin kokku ennast, helistasin, nutsin koos allikatega, pärast kirjutasin teksti maha, ikka nutsin. Noh niimoodi täiesti nagu hüplikult.“* (Mägi, 2018.)

Viljandi koolitulistamise kajastamise kohta ütles Ketlin Beljaev aga nii:

- *„Ja see tagantjärele siis see sündmuse niimoodi, nii öelda nagu laiemalt kajastamine, et see oli jah emotsionaalselt raskem, et jah kuna mina pidin tema, selle õpetaja abikaasaga kohtuma, et siis noh, et seda ma elasin, ma polegi vist kunagi pidanud*

midagi nii rasket tegema, et minna inimese juurde ja öelda, et, et mida ma nüüd saada tahan.“ (Beljaev, 2018.)

Teise punktina saab intervjuudele toetudes välja tuua, et ajakirjaniku roll on veenduda ka esitatud faktide õigsuses ja võimalusel tuleb neid kontrollida. Näiteks Ainar Ruussaare poolt öeldu:

- *„Kui, kui täna kukub kokku raadiomaja, praegu siit aknast välja vaadates eks, siis ma torman kohale, ma teen mingisuguse uudistüki, ma ilmselt teen mingisuguse reportaaži ja pärast seda hakkab uurima, millal see maja ehitati, ega ma peast ei ütle. Või, miks see kõik juhtus, või millal see maja renoveeriti, või palju see maksis.*“ (Ruussaar, 2018.)

Teisalt võib Ruussaare näidet tõlgendada minu arvates ka nii, et ajakirjaniku kohustus on esitada informatsiooni, mille tõepärasuses on ajakirjanik veendunud. Hiljem, kui on aega või avaneb võimalus, saab esitatud informatsiooni täiendada näiteks detailidega, mis võivad sündmuse kontekstis olulised olla, kuid mille tõepärasuses ajakirjanik esimese hooga veendunud pole, või puudub ajakirjanikul üldse vastav teadmine.

Oluline koht ajakirjanduseetikast lähtuvalt on ka Hans Väre poolt välja öeldu, mis kõlab järgmiselt:

- *„Ka ajakirjanduseetika koodeksis on öeldud ju tegelikult seda, et et ... noh mitmes punktis on öeldud, et reeglina tehakse nii või nii ei tehta, aga see (erakorraline sündmus) ei ole enam reeglipärane juhtum, ja siis tulebki hakata välja mõtlema, kas nüüd on see erand õigustatud, või ei ole see erand õigustatud.*“ (Väre, 2018.)

Ehk Väre poolt välja toodust saab minu arvates järeldada, et ühest küljest loovad erakordsed sündmused omad nii öelda reeglid. See järeldus ei pea aga alati paika, sest näiteks Kerly Mägi viitas temaga tehtud intervjuus, et *on the record* ja *off the record* mõisted kehtivad ka erakordsete sündmuste kajastamisel:

- *„Ma tean inimesi, kes kasutaksid kohe ära seda, kui on nuttev õlg ja paneksid selle kõik loosse, kuidas umbes 45 minutit järjest katkematut nuttu ja sinna vahele kaks lauset, aga..., aga selles olukorras peab nagu see sisemine tasakaal hästi paigas olema, et sa nüüd nagu pead reaalselt mõtlema...noh, me kõik oleme inimesed onju. Vahel tuleb nagu sellest reporteri ametist välja tulla /.../. Seal oli noh tõesti lugematul*

hulgal neid kordi, kus ma isegi ei mõelnud hetkekski sellele, et see inimene, et see mida ta mulle räägib, et ma paneksin selle kuskile loosse.“ (Mägi, 2018.)

Või, kui ajakirjanikul keelatakse pildistamine ja filmimine, siis nii on – ajakirjanik võib ju salaja seda siiski teha, kuid see ei ole eetiline (Ruussaar, 2018).

Teisalt kaasneb erakordsete sündmustega ka olukordi, kus ajakirjanik peab esmalt analüüsima ja ise aru saama, kuidas ja kas üldse olemasolevate printsiipide ja reeglite järgi tekkinud eetilisi küsimusi lahendada saab. Millest aga lähtuda, kui olukorda tõesti ei saa tõlgendada vastavalt eetikakoodeksile või mõnele muule reeglistikule?

Ühtegi head vastust intervjuudest esitatud küsimusele otseselt ei tulnud, kuid õpetliku näitena saab analüüsida ja välja tuua kaalutluskohad Viljandi koolitulistamise kajastusest. Nimelt pidi Sakala toimetus kiiresti otsustama, kas avaldada tulistaja nimi või mitte. Aega otsustamiseks oli Väre (2018) sõnul täpselt nii kaua nagu sõidab Paalinna kooli juurest Sakala toimetusse – autoga on see viie minuti tee. Reporterite ja ajalehe juristiga suheldes jõuti läbi mõelda argumentid, miks nime avalikustada (Väre, 2018):

- eeldus, et kui BNSis (*Baltic News Service* – uudised Eestist, Lätist, Leedust ja maailmast) on nimi välja öeldud, siis on seda mainitud juba ka teistes väljaannetes;
- sotsiaalmeedias oli nimi levima hakanud ja piirkonnas (Viljandimaal) oli tulistaja teada, üle-eestiliselt siiski veel mitte;
- tulistaja isa oli kooli hoolekogu liige ja toimetusel oli teada, et isa on kasutanud oma mõjuvõimu ühe eelneva intsidendi juures, kus poisil oli kaasas nuga, lisaks oli mees aktiivne ka kohalikus poliitikas.

Mida viie minuti jooksul läbi mõelda nime avaldamisega seoses aga ei jõutud, oli järgmine küsimus:

- *„Miks tihtipeale selliseid võikaid tegusid tehakse? Ikka kuulsuse nimel ja see oli nii kaalukas argument, et järgmisel päeval kustutasime poisi nime kõikidest Sakala veebiartiklitest ja mujaltki, kust nime eemaldada sai.“ (Väre, 2018.)*

Seega tuli Sakala toimetusel väga lühikese aja jooksul mõelda välja nime avalikustamisega seotud võimalikud negatiivsed tagajärjed (halb eeskuju, julgustus kõikidele neile, kel samasugused mõtted peas tiirlemas jne), ja luua nii öelda toimetuse enda eetikapiire,

väärtushinnanguid ja tõekspidamisi koondav raamistik, sest üks ühele olemasolevatest praktikatest ja teooriast toimunud analüüsida ei olnud võimalik.

4.2.3. Emotsionaalne raskus

Lisaks eelpool kirjeldatud raskustele (tõese informatsiooni hankimine, objektiivne kajastus jms) on erakordseid sündmusi kajastada keerulisem ka suure emotsionaalsuse tõttu, millel eelmises alapeatükis juba natukene peatusin.

Emotsioonid ei teki ainult siis, kui sündmusega on seotud ajakirjaniku tuttav või lähedane. Suured emotsioonid tekivad ka siis, kui inimesed, kes kannataja rollis on, on ajakirjanikule võõrad, aga vaatepilt/sündmus ise toimub vastupidiselt igasuguste normidele, väärtustele ja muule sellisele. Ainar Ruussaar tõi kõneka näite:

- *„Ma läksin reporterina Gruusiast üle rindejoone Lõuna-Osseetiasse, nende pealinna Tsilvaalisse. Ja mulle täiesti arusaamatul põhjusel seal käis sõda. Ja mulle täiesti arusaamatul põhjusel, ma sattusin sünnitusmajja. Ja seal oli see olukord, kus oli absoluutselt külm, sünnitushaiglat ei köetud ja selleks, et seal mingitki sooja saada vastsündinutele, siis viimaseid päevi rasedad naised saagisid sünnitushaigla ümber olevas pargis maha puid ja lõhkusid neid. See oli, see oli nii võigas, aga see oli nii tugev emotsioon, et siis ma, noh siis tekkis see, et miks see kõik toimub.“* (Ruussaar, 2018.)

Toodud näite põhjal saab öelda ka, et võikad kogemused jäävad ajakirjanikule meelde pikaks ajaks, kui mitte terveks eluks. Ruussaare poolt toodud juhtum Tsilvaalias toimus 1991.-1992. aastatel, kuid sellele vaatamata hakkasid ajakirjanikul pisarad silmist jooksuma mälestusest rääkides 26-27 aastat hiljem. Ehk minu arvates saab siinkohal öelda, et erakordsed sündmused tekitavad ajakirjanikele ka trauma, mis võib avalduda kohe, sündmuste ajal või peale sündmuste toimumist. Minu poolt esitatud järeldust kinnitavad ka ajakirjanikega läbiviidud intervjuud. Näiteks Kerly Mägi, Hans Väre ja Ketlin Beljaev tõi intervjuudes välja järgneva:

- *“Ma ise olin ka sellest kõigest väga šokis, et meid kuidagi reaalkoolis kasvatati nii, et me olime kõik nagu üks pere, õed-vennad ./.../ Kui Eestis toimuks veresaun siis suure tõenäosusega pestakse tänavad verest puhtaks, aga veel nädal peale Prantsusmaa terrorirünnakut oli Nice promenaad vereloike täis.“* (Mägi, 2018.)

- „Vähemalt see, mida mina nägin oli niimoodi, et nädal aega mitte keegi ei naernud ka toimetuses, et et meil on tavaliselt väga lõbus seltskond ja, ja ka selliseid traagilisi asju me teeme teinekord läbi musta huumoriprisma, aga, aga see oli küll selline, mis muserdas täiesti.“ (Väre, 2018.)
- „Siin oli nagu selline nagu jah, peata olek natuke, et mis, mis toimub, mis juhtus onju, et me isegi ei saanud nagu hästi aru, et kuidas see võimalik on? Et see teadvustamine, et midagi sellist on üldse juhtunud, et, et see oli jah nagu raske.“ (Beljaev, 2018.)

Seesugused šokiseisundid, tugevad emotsioonid, peata olek on põhjendatav lihtsalt - ka ajakirjanik on eelkõige inimene. Või nagu ütles Ainar Ruussaar:

- „,,Emotsioonid on... emotsioonid on väga, väga kõrgel, alati, sest sa näed kannatusi, sa näed isegi surma. /.../ Ega ajakirjanik pole mingisugune robot või mingisugune masin või mingisugune loom. Et kui ajakirjanik näiteks ikkagi näeb kui või, või pildistab, kuidas tapetakse rahulikke elanikke, siis see ju tekitab emotsioone. Sa ei saa unise haugi näoga vaadata pealt seda, kuidas toimub mõrv. Sa võid seda kajastada, aga sinu sisimas ikkagi ju tekib mingisugune emotsioone.“ (Ruussaar, 2018.)

Neid tekkivaid emotsioone on minu arvates keeruline kontrollida, kuid olulisem emotsioonide kontrollimisest on ehk see, et erakordsete sündmuste kajastamisest taastuks ajakirjanik võimalikult hästi. See tähendab, et sekundaarsel traumal või posttraumaatilisel stressil poleks üldse, või kui, siis väga väikene koht ajakirjaniku edaspidises elus. Läbiviidud intervjuude põhjal on sellise tulemuseni aga äärmiselt keeruline jõuda, kui ajakirjanikel puudub oskus ja kogemus oma emotsioone juhtida, või puudub neil üldse võimalus ennast sel teemal harida. Seega peegeldub läbiviidud intervjuudest, et ajakirjanike roll on ennast ka psühholoogiliselt ette valmistada. Siinkohal jaguneb vastutus selle rolli täitmise eest ka teistele osapooltele (toimetusel, haridusasutustel,...). Hästi võtab eeltoodu mõtte kokku Hans Väre poolt intervjuus öeldud mõte:

- „Mina kujutan ette, et, et selleks nagu peaks küll ülikoolis ka täiesti eraldi, kas just aine, aga vähemalt loengutsükkel olema. /.../ Aga eelkõige, mida ma pean nagu selle loengutsükli juures vajalikuks, on ka selline psühholoogiline ettevalmistus, sest et vat see oli nagu midagi sellist, milleks ei osanud, mida mina ei osanud ette näha, et mis tõrked nagu meil siin tekivad.“ (Väre, 2018.)

4.3. Ootused ajakirjanike rollile erakordsete sündmuste kajastamisel

Lisaks eelpool toodud traditsioonilistele rollidele ja oskustele saab intervjuude põhjal välja tuua ka neid oskusi ja teadmisi, mida ühiskond või toimetus ajakirjanikelt sellistel hetkedel ootab. Kuna erakordsete sündmuste kajastamiseks saadetakse intervjuudest lähtuvalt Eesti praktika näitel koha peale ainult ajakirjanik või äärmisel juhul ajakirjanik koos operaatoriga, siis üheks toimetusepoolseks ootuseks ajakirjanikele on tehniline toimetulek. Tehnilist toimetulekut võib mõista kui oskust lahendada ja jooksvalt ette mõelda tehnilise poolega seonduvaid probleeme ja olukordi. Johannes Tralla tõi oma jutus välja järgmise:

- „Näiteks ühe otselülituse asemel tuleb Aktuaalsesse Kaamerasse teha viis-kuus tükki, ja siis tulebki käigupealt leida võimalus SIM-kaardile lisamahu ostmiseks, joosta selle jaoks kasvõi paari kilomeetri kaugusele poodi või otsida variante, kus kaamera akusid laadida.“ (Tralla, 2018.)

Tralla jutust saab minu arvates välja tuua ka aspekti, et ajakirjanik peab küll koha peal tegema eelkõige ajakirjanduslikku tööd, aga teisalt tuleb vajadusel olla nii operaator-valgustaja-tehniku- ja muu rollis. Küsimus on, kas üksinda lisaks ajakirjaniku rollile ka mitmete muude rollidega hakkama saamine muudab erakordse sündmuse kajastamist veelgi keerulisemaks või pigem vastupidi, aitab ajakirjanikul fokuseeritumalt ja organiseeritumalt tegutseda? Täpset vastust intervjuudest küsimusele ei saanud, küll aga tõi näiteks Kerly Mägi (2018) välja, et tema viibis Prantsusmaal koha peal koos fotograafiga ja nende omavaheline koostöö aitas paremini ja kiiremini läbi mõelda, mis struktuuriga videolugusid üles ehitada ja kust ning mis nurga alt üldse midagi filmida nii, et edasiantav illustreeriks olukorda ja oleks arusaadav ning huvitav ka auditooriumi jaoks.

Küll aga andsid intervjuud vastuse küsimusele, kas toimetuse poolt oodatakse, et ajakirjanik suudab sündmuse kajastada erinevatel platvormidel ja formaatides. Ühelt poolt on seesugune ootus seotud tehnoloogia üleüldise arenguga, nii nagu sõnas intervjuus Johannes Tralla:

- „Need ootused, mis tööandjalt ajakirjanikule prioritseeritakse on üha suuremad, sest et kui vanasti oli sul võimalik järgmise päeva ajalehte teha mingisugune kokkuvõte, siis tänapäeval on elu muutunud mõnes mõttes suureks reality showks, kus, kus meil on võimalik kaasa elada ükskõik, millises maailma otsas toimuvale sündmusele, olgu selleks siis mingisugune terrorirünnak, sõda või looduskatastroof, siis sisuliselt

reaalajas oma tugitoolilt lahkumata, kas siis nutitelefone või televiisori vahendusel. Neid võimalusi on kasvaval hulgal ja väga palju.“ (Tralla, 2018.)

Teisalt on mitmeoskuslikkus midagi, mis ei anna eelist ainult erakordsete sündmuste kajastamisel, vaid ajakirjanduslikus töös üleüldiselt. Näiteks viitasid sellele nii Kerly Mägi kui ka Hans Väre:

- *„See on üks kõige olulisemaid asju praegu meedias, et üks reporter oskaks teha kõike, ta tingimata ei pea tegema kõike, aga et tal oleks olemas see oskus. /.../ Et tõesti jah, tuleb mõelda mitte ainult selle teksti peale, et mida ma kuskil saan tsitaati, et tuleb mõelda ka seda, et võimalikult palju näidata, sest et mida kaugemal on asi, seda vähem on inimestel ettekujutust.*“ (Mägi, 2018.)
- *„Ka näiteks praegu kui ma mõtlen selle koolitulistamise ajale, et minu meelest meil ei olnud tol ajal veel blogi tegemise võimalust ja mingisugused noh live-stream'i eksle onju, ei olnud tol ajal võimalik teha. /.../ Praegult ma kujutan ette, et me oleks lihtsalt pannud selle Facebook streami ja, ja oleks jaganud siis seda pilti. /.../ Aga jah, iseenesest on kindlasti see õigus, õige, et need vahendid peaksid olema ja mitte ainult erakorraliste sündmuse kajastamisel, vaid üleüldse need peaksid olema nagu ikkagi siuke ABC reporteril.*“ (Väre, 2018.)

Eeltoodud tsitaate kokku võttes, saab minu arvates öelda, et edukamad on erakordsete sündmuste kajastamisel ajakirjanikud, kes oskavad erinevatele meediaplatvormidele väljundit luua ja vastata võimalikult hästi ootustele, mis toimetuse ja ka ühiskonna poolt neile seatud on.

4.3.1. Ajakirjanike ootused toimetuse tööle erakordsete sündmuste kajastamisel

Ühelt poolt seavad toimetajad ja toimetused ootusi ajakirjaniku professionile, mis aitaks ajakirjaniku töö tulemust kvaliteetsemaks ja tähelepanu köitvamaks muuta. Seda nii erakordsete sündmuste kajastamise kui ka ükskõik, missuguste muude sündmuste kontekstis. Teisalt ootavad ka ajakirjanikud toimetusepoolset tuge või head koostööd selleks, et oma tööd võimalikult hästi ja kvaliteetselt teha. Eelpool olen juba viidanud, et üheks tugisüsteemiks, mida intervjueritud ajakirjanikud toimetustelt ootavad, on psühholoogiline tugi ja võimalus end sel alal harida (vt ptk 4.2.3.).

Teine, mida välja tuua saab, on ajakirjanike ootus heale omavahelisele kommunikatsioonile ja koostööle. Intervjuudest saab kommunikatsiooni aspektist lähtuvalt välja tuua kaks näidet. Johannes Tralla tõi Brüsseli terrorirünnaku taustal hea näite enda ja sellele hetkel tema toimetajaks olnud Urmet Koogi omavahelisest kommunikatsioonist:

- „*Kui Brüsseli lennujaamas esimesed pommid plahvatasid, olin mina kodus ja pesin hambaid. Ma sain telefonikõne Urmet Koogilt, kes nägi seda, /.../, kes nägi seda uudist just nimelt mingisugusest rahvusvahelisest feedist. Oli kõne, Johannes Brüsseli lennujaamas plahvatavad pommid. Ma läksin istusin autosse, sõitsin lennujaama poole. Samal ajal olid juba mitmed teed lennujaama suletud ja mul küll mängis autos raadio, aga roolis olles ei saanud ma uudistefeedi jälgida, et saada teada, et teel olles plahvatasid järgmised pommid Brüsseli kesklinnas. Nüüd, käigu pealt, tuli langetada otsus, mida teha - kas minna lennujaama, kus olid pommid plahvatanud varem või minna kesklinna, kus plahvatasid värsked pommid? Kuna lennujaama tee oli suletud siis ma operatiivselt langetasin otsuse, et ma pööran autotee peal ümber ja sõidan kesklinna, kuhu ma lõpuks ka kohale jõudsin ja millele, kuhu ligipääs oli märkimisväärselt parem. Otsuse sai langetada ainult seetõttu, et minul oli koha peal n-ö võimalik tuvastada, et tee on tõepoolest kinni, on mitme kilomeetrine järjekord, politsei suunab liiklust ümber, mul ei ole mõtet võtta kaamera ja statiiv selga ja jalutada lennujaama, kui tõenäoliselt on see politsei perimeetriga ümber piiratud. /.../ Uudist juhul oli aga info kesklinnas plahvatanud pommide kohta, mida minul lennujaama liikudes väga raske jälgida oli.“ (Tralla, 2018.)*

Tralla toodud näite põhjal saab minu arvates öelda, et sündmuspaigal oleva ajakirjaniku ja teises riigis toimetuses koha peal oleva uudistjuhi omavaheline toimiv kommunikatsioon, aitas paljuski kaasa erakordse sündmuse kiiremale ja kvaliteetsemale kajastamisele. Näiteks omavahelise infovahetamise tõttu jäid ära mitmedki ebavajalikud ja suure tõenäosusega aegavõtvad protsessid (nt kaamera ja statiiv seljas liikuda jalgsi lennujaama). Selle asemel sai ressursse pühendada hoopiski värskema ja ehk ka pildimaterjali mõttes intrigeerivama materjali kogumiseks (otsus lennujaama asemel minna kesklinna).

Teisalt võib läbiviidud intervjuude põhjal ülesannete ära jagamine (nt. keegi otsib infot Facebookist, keegi suhtleb politseiga), loodava kajastuse plaani läbi arutamine ja oma mõtete

jagamine teistega (toimetaja või reporteritega), anda ka ajakirjaniku enda jaoks selgema ja kindlama pildi, mille alusel ja kuidas sündmuspaigal tööle hakata (Beljaev, 2018).

Kui kommunikatsioon osapoolte vahel aga ei toimu, pole ka tulemus kokkuvõttes kuigi hea. Viljandi koolitulistamise näitel juhtis Hans Väre tähelepanu järgnevale:

- „*Mis nagu jäi tegemata oli see, et et sellised inimesed nagu tegutsesid, nad teadsid mis nad peavad tegema, a samal ajal nad nagu ei teadnud väga hästi, mida teevad teised. Et, et noh võib-olla sellist üheskoos sellist vastutuse valdkondade ja, ja teemade läbirääkimist, noh ühel kiirel koosolekul oleks võinud nagu teha, et et ülesanded said kiiresti ära jagatud, aga selline koostöö käis nii öelda siis läbi minu ja uudistejuhi, aga mitte nagu omavahel.*“ (Väre, 2018.)

Lisaks heale koostööle on intervjuude põhjal ajakirjanikel toimetajatele ka ootus, et koostöös sündinud loos jääb viimane sõna, ehk kuidas ja mida siis lõplikult sündmuskohalt avalikkuse ette tuua, see otsustusvabadus jääb ajakirjanikele. Sellele viitasid nii Ruussaar (2018), Tralla (2018), kui ka Mägi (2018). Peamise põhjusena toodi välja, et koha peal oleval ajakirjanikul on olukorrast siiski kõige parem ülevaade ja olemasolevat informatsiooni arvesse võttes ka kõige reaalsem ettekujutus sellest, millist informatsiooni saab kohe väravatest läbi lasta ja millise informatsiooni kajastamisega peab veel ootama.

Huvitav on välja tuua, et Sakala toimetuse liikmed olid ajakirjaniku viimase sõna õiguse suhtes eelpool toodutega teisel arvamusel. Näiteks Ketlin Beljaev tõi välja järgneva:

- „*Eks ma ikka olen sõltuvuses, et mida siin öeldakse ja oodatakse, aga samas, keegi ei piira ka, kui ise proovid midagi siin aretada või oma nurga alt teha, aga jah, nagu oma peaga on võib-olla nagu raske siin midagi otsustada.*“ (Beljaev, 2018.)

Peatoimetaja rollis olev Hans Väre arvas aga, et viimane sõna peab jääma toimetajale:

- „*Mina arvan, et üldiselt peaks ajakirjanik esiteks ikkagi alati oma toimetajaid usaldama. Ehk siis see peabki olema n-ö koostöös tehtud otsus, aga lõpus jääb see otsus minu meelest ikkagi pigem toimetaja peale, sest et üks asi on see, et iga ajakirjanik ei pruugi näha seda, iga reporter ei pruugi näha seda tervet tervikpilti, tajuda seda konteksti, tal ei ole kogu informatsiooni, nii et tal, tema üksinda vastuvõetud otsus ei pruugi olla see kõige õigem. Ega ma ei ütle seda, et nüüd*

toimetaja nagu alati teeb ilmeksimatult õigeid otsuseid, aga, aga tõenäosus on suurem.“ (Väre, 2018.)

Intervjuude põhjal saab öelda, et kui erakordset sündmust tuleb kajastada ja kogu selle kajastust juhtida esimest korda, nii nagu Sakalal Viljandi koolitulistamise puhul oli, on toimetajate roll palju kontrollivam ja juhtivam. Põhjuseks võib siin minu arvates tuua selle, et kokkuvõttes kannab kõige suuremat vastutust avalikkuse ette jõudva kajastuse eest peatoimetaja. Selleks, et vastutuse koormat minimeerida, või ennast kuidagi kindlamini tunda, võidaksegi soovida, et viimase sõna õigus jääb peatoimetajale.

4.4. Ajakirjanike suhtumine erakordsete sündmuste kajastamisse

Siin peatükis juhin tähelepanu intervjuudest kõlama jäänud mõtetele, mis on ajakirjanikel aidanud erakordsete sündmuste kajastamisega lihtsamalt toime tulla, või mõtetele, mis viitavad täpsemalt, mida lisaks eeltoodule peaks iga ajakirjanik erakordsete sündmuste kajastamisel arvestama. Lisaks toon välja, mis põhjustel Eesti ajakirjanikud erakordseid sündmusi ise kajastada on soovinud.

4.4.1. Soovitused

Läbiviidud intervjuude põhjal saab öelda, et taustteadmiste (ka kontaktide võrgustiku) olemasolu võib erakordsete sündmuste kajastamist lihtsamaks ja samal ajal ka kvaliteetsemaks muuta. Näiteks Brüsseli korrespondent tõi välja järgmise situatsiooni:

- *„Kui sul on olemas allikad, kui sul on olemas kasvõi teadmine Brüsseli, ma ei tea, geograafiast, linnajagude eripäradest siis annab märkimisväärselt palju juurde, selle kajastuse usutavusele, veenvusele ja informatiivsusele. Kui ma oleksin äsja saabunud Brüsselisse kusagilt mujalt, ilma et ma poleks kunagi Brüsselis käinud, siis ütleksid mulle Maalbeeki metroopeatus ja Molenbeeki linnaosa tõenäoliselt üsna vähe, ja ma võiksin need tõenäoliselt isegi omavahel segamini ajada, aga need mõlemad märksõnad olid selle terrorirünnaku kajastamisel äärmiselt olulised.“ (Tralla, 2018.)*

Tralla (2018) viitas oma jutus, et paljud teistest riikidest, piirkondadest kohale saadetud ajakirjanikud ajasidki need kaks, kõige olulisemat märksõna kajastustes segamine, mis omakorda külvas segadust auditooriumis. Minu arvates saab siinkohal öelda juba ka eelpool väljatoodut, et faktides ja detailides ei saa ajakirjanik eksida. See mõjutab tehtava töö kvaliteeti, ja võib ka auditooriumile edastada eksitavaid sõnumeid, mille järgi näiteks turvalisust ja julgeolekut tagada on keeruline. Seega muutub oluliseks oskus puuduv taustteadmine (ka kontaktide võrgustik) võimalikult kiiresti luua. Asjakohase näite saab tuua siinkohal Prantsusmaa terrorirünnakut kajastanud Kerly Mäe käitumisest, kes polnud enne 2016. aastat kordagi Nice'is käinud:

- „*Mis ma siis tegin? Ma lennukis olles käisin läbi Google Map'i Street viivega, et enam vähem arugi saada sellest linnast, mis loogika sel on, et ma võin kaarti vaadata ja teada, et seal on promenaad, kus kõik juhtus ja mille ümber see kogu melu keerleb, aga noh, see, see nagu ei ole, see ei anna päris head, head nagu kohapealset teadmist.*“ (Mägi, 2018.)

Seega on taustteadmiste ja kontaktide võrgustiku (ka sotsiaalse kapitali) olemasolu erakordsete sündmuste kajastamisel oluline.

Üks oluline asi, millele intervjuudes veel tähelepanu juhiti, oli oskus toime tulla negatiivse tagasiside või kriitikaga, mida erinevad osapooled ajakirjaniku tööle anda võivad. Tihtipeale ei suuda auditooriumist mingi osa aktsepteerida seda, mida sündmuskohalt vahendatakse. Teisalt ei näe informatsiooni vastuvõtja sündmuse tervikpilti, vaid ainult seda, mis informatsiooni edastaja poolt talle nähtavaks muudetakse. Ainar Ruussaar nimetas oma intervjuus Pulitzeri preemiat, mis ühel aastal anti välja foto eest, millel nälgitud väike neegripoiss lamas maas ja raisakullid jälgisid teda. Peale preemia väljaandmist tappis fotograaf ennast ära, sest tema pilt sai ühiskonna poolt suure negatiivse vastukaja:

- „*Kuidas sa siga julgesid, miks sa seda last ei päästnud!?*“ (Ruussaar, 2018.)

Eelmainitud punktidest pole vähemtähtis ka intervjuudest kõlama jäänud soovitus, mille kohaselt tuleb sündmuspaigal oleval ajakirjanikul läbi mõelda ja analüüsida iga oma planeeritav tegevus või astutav samm. Väre ja Ruussaar viitasid sellele mõttele järgmiste lausetega:

- „*Siis peab alati enda jaoks läbi mõtlema, miks sa midagi teed. Kui sa ei ole kindel, et miks sa seda teed, siis võib-olla ei tasugi seda teha.*“ (Väre, 2018.)

- „*Kui ikkagi käib lahing, siis see on sõdurite asi – istu vaikselt kaevikus ja kirjelda, et käib lahing.*“ (Ruussaar, 2018.)

Analüütiline mõtlemisvõime ja ettenägelikkus kehtib ka inimestevahelise usalduse kohta. Intervjuude põhjal ei tähenda igasugune viisakus automaatselt seda, et neid inimesi saab ka päriselt usaldada. Heaks näiteks on siinkohal Mägi-Karabahhi sõda, 1992.-1993. aastal ja Ainar Ruussaare kogetu:

- „*Ma olin kolm päeva koos Aserbaidžaani eriüksusega, nimetati Hallid Hundid. See oli põhimõtteliselt terrori üksus, kes tegi sellised välkrünnakuid üle rindejoone Armeenia küladesse. Kõik oli väga hästi – mind võeti sõbralikult vastu, ma elasin nendega koos, tõi lahingusse mind ei võetud, aga mul lasti kuskilt soomustransportöörist jälgida, kuidas Hallid Hundid siis oma tegusid tegid. Käis sõda. /.../ Ja pärast kolmandat päeva, Hallid Hundid lubasid, et nad viivad mu rindejoone taha raudteejaama, kust ma saan tagasi Bakuusse. Ja siis ühes mäekurus, need samad Hallid Hundid, need samad inimesed, kes mu Jeepiga sinna raudteejaama viisid, röövisid mu paljaks. Vot nii!*“ (Ruussaar, 2018.)

4.4.2. Võimalused

Ajakirjanikega intervjuusid tehes küsisin ühe küsimusena ka, mida erakordsete sündmuste kajastamine neile kui ajakirjanikele pakub?

Peamine vastus küsimusele kõikides intervjuudes, oli võimalus läbi ootamatuste ajakirjanikuna kasvada ja ennast tõestada. Ketlin Beljaev tõi näiteks välja:

- „*Noh saad näidata seda, et kui... oma seda noh julgust nagu mõnes mõttes, et minnagi, teha oma tööd nii öelda külma, külmalt nagu, et ei emotsioneeru üle, et seal ei hakka nagu umbes, et mul on inimestest kahju, et ma ei saa ju nendega rääkida, neid tülitada sellel ajal, et noh see panebki nagu proovile. /.../ Mulle isiklikult meeldivad need erakorralised sündmused, et noh selles mõttes need annavad alati sellist nagu elevust ka nii öelda, et kas, kas saad hakkama, kas tuleb välja.*“ (Beljaev, 2018.)

Seega võib Beljaevi jutu põhjal öelda, et ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel on ka iseenda teadmisi ja oskusi proovile panna. Samale järeldusele jõudsid ka Johannes Tralla ja Ainar Ruussaar:

- „Jaa, kindlasti on need erakorralised sündmused oluliseks proovikiviks igale uudisteajakirjanikule ja ma pean ütlema, mul on aastatega välja arenenud selline teatav noh perversne sõltuvus võib olla isegi kui niimoodi rustikaalselt väljenduda. Et ma arvan iga uudiste ajakirjanik, kui ta DNAs on tõepoolest seda uudiste janu piisavalt palju sisse programmeeritud, vajab neid erakorralisi sündmusi oma elus ja karjääris selleks, et tunda ennast täisväärtusliku tegijana.“ (Tralla, 2018.)
- „Midagi ei ole teha, adrenaliin on see, mis, mis tegelikult paneb sind tööle ja tõukab tagant, aga nende erakorraliste sündmuste kajastamisel ma panen kõigile südamele, kes sinna sõidavad, et lollusi ei tohi teha.“ (Ruussaar, 2018.)

Hans Väre käsitles võimalusi üksikisikutasandist laiemalt:

- „Võimalused on saada sellise auditooriumi tähelepanu, mida sa kunagi ei saa muul, muul ajal.“ (Väre, 2018.)

Samas ei tähenda eeltoodu seda, et ajakirjanikud ainult au, kuulsuse ja uute kogemuste pärast erakordsete sündmuste kajastamisega tegelevad. Sündmuspaigas, ka selle protsessi sees olles, ei jõua ajakirjanik mõelda sellele, mida pingelistes olukordades töötamine ja oma töökohustuste edukas täitmine talle kõike anda võib. Vastupidi, intervjuusid läbi viies nimetasid ajakirjanikud eeltoodud võimalusi tagantjärele olukordi analüüsid.

- „Tol hetkel ma ei mõelnud mitte sekundiks ka selle peale, et see on minu võimalus ennast tõestada. Isegi praegu, kui sa seda küsisid, mul nagu natuke kuidagi vist tõmbas näost kaameks ka, et jah, et võib-olla on see sellepärast, et ma pole ise ajakirjandust õppinud ja ma pole kunagi mõelnud, et ma tahaks ajakirjanikuna jubedalt karjääri teha. /.../ Pärast tõesti jah, kui ma tulin Prantsusmaalt tagasi siis peatoimetaja ütles paar head sõna, kolleegi kiitsid, et see jah, loomulikult oli tore.“ (Mägi, 2018.)

Kokkuvõtvalt saab öelda, et kuigi erakordsed sündmused võivad kaasa tuua erinevaid raskusi, siis ajakirjaniku jaoks on just need sündmused, kus oma professioni ja kutsumust täiel määral rakendada ja endast parim anda. Teisalt on need olukorrad, kus areneda ja nii öelda pea ees tundmatusse hüpatas ujuma õppida. Samas aga ei saa väita, et ajakirjanikud kajastavad erakordseid sündmusi seepärast, et ise selle võrra karjääri- või palgaredelil tõusta. Hüved ehk võimalused, mida ühe erakordse sündmuse kajastamine positiivse poole pealt

pakkuda võib, on nii öelda teisejärgulised – ja pole alati kindel, kas need kaaluvad üles kaasneva stressi ja võimalikud traumaatilised tagajärjed.

5. DISKUSSIOON JA JÄRELDUSED

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, milline on ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel. Uurimisküsimused, mille eesmärgi saavutamiseks püstitasin, olid järgmised:

- mida mõistavad ajakirjanikud erakordsete sündmustena?
- milliseid piiranguid ja võimalusi tajuvad ajakirjanikud erakordsete sündmuste kajastamisel?
- millised tegurid mõjutavad erakordsete sündmuste kajastamist?
- milliseid teadmisi ja oskusi ajakirjanik vajab, et erakordseid sündmusi kajastada?

Uurimisküsimuste ja 2018. aasta aprillikuus viie Eesti ajakirjanikuga läbiviidud intervjuude põhjal saab püstitatud eesmärgile vastata kolmest punktist lähtuvalt. Ehk erakordsete sündmuste kajastamisel on ajakirjanikul rolle, mis tulenevad erakordsete sündmuste eripäradest või ajakirjandusteooriast, aga samas on ka rolle, mis võivad tekkida erakordsete sündmuste kajastamise käigus.

5.1. Avalikkuse informeerija

Pidades silmas erakordsete sündmuste definitsiooni, mille järgi on tegemist enamjaolt ootamatute ja tähelepanu köitvate sündmustega, mis erinevad rutiinset igapäevaelust ja on negatiivsete tagajärgedega, siis esimene suurem järeldus, mida läbiviidud intervjuudele toetudes teha saab on, et erakordsete sündmuste kajastamisel on ajakirjaniku rolliks informeerida avalikkust.

Kui võtta näiteks inimtekkeline erakordne sündmus nagu Viljandi koolitulistamine, siis ühiskonnal ja ka ajakirjandusel puudus ootus ja valmidus, et 2014. aasta oktoobris hukub õpetaja läbi oma enda õpilase käe. Peale juhtunu avalikuks saamist tahtsid inimesed teada, mis täpsemalt juhtus, miks juhtus, kuidas juhtus, kellega juhtus ja nii edasi. Kuna

õiguskaitseorganite esialgsed kommentaarid olid napisõnalised, tekkis ühiskonnal ootus, et küsimustele saab vastuseid just ajakirjanduse kaudu. Näiteks viitasid Sakala toimetuse liikmed, et surve, mis auditooriumi poolt 2014. aasta oktoobris Sakalale informatsiooni saamiseks avaldus, oli väga suur. Tähelepanuväärne on märkida, et toimunu kohta ootas Sakala kaudu informatsiooni ka see osa auditooriumist, kes muul ajal Sakala püsilugejate hulka ei kuulu (intervjuude põhjal ka konkureerivad meediaväljaanded). Seega toetavad läbiviidud intervjuud juba varasemalt väljendatud Heath, Liao ning Douglase (1995) mõtet, et erakordsete sündmuste toimumisel on ajakirjanik ja tema poolt edastatav informatsioon auditooriumi jaoks toimunud/toimuva sündmuse kohta üheks peamiseks, väärtuslikuks infoallikaks.

Kui võtta arvesse ka erakordsete sündmuste negatiivsust (intervjuude põhjal on tegemist enamasti negatiivsete sündmustega) ning asjaolu, et sündmused võivad mõjutada väga suurt inimeste hulka, on ajakirjaniku roll informeerijana oluline ka turvalisuse ja julgeoleku vaatenurgast lähtuvalt.

Brüsseli terrorirünnaku näitel plahvatasid pommid lisaks Zavetemi lennujaamale ka Brüsseli kesklinnas ning mitmed piirkonnad, teed ja metroopeatus olid liiklemiseks suletud. Teadmatuses viibival inimesel oli õigus ja vajadus toimuvast ülevaate saamiseks olemas, seda enam, et igapäevaelu toimimisega seotud tegevused olid häiritud. Seega vastavad Eesti ajakirjanike praktilised kogemused teoorias välja toodule – ajakirjanik peab pakkuma vajalikku ja tõepärast teavet selleks, et informatsiooni vastuvõtja suudaks demokraatlikus ühiskonnas olla iseseisev kodanik (Curran, Overholser ja Jamieson, 2005 kaudu). Rääkida tõtt, mida inimesed vajavad, et olla vabad ja iseseisvad (Kovach, Rosenstiel, 2001: 17-19).

Võib ju küsida, miks just ajakirjanik peab olema informatsiooni edastajaks ja erakordsete sündmuste puhul ka vahendiks, mille kaudu ühiskonda toimuvaga kursis hoida? Siinkohal saab minu arvates välja tuua kaks põhjust. Esiteks, ajakirjanikul on üldjuhul parem ligipääs informatsioonile, millele näiteks erakordsete sündmuste puhul laiem avalikkus ligi ei pääse. Olgu siinkohal põhjuseks vastavate kontaktide ja võimaluste puudumine või ka põhimõtted, mille järgi nii öelda kriisiinfot igale ühele ei edastatagi (eesmärgiks näitaks ära hoida paanika teket). Teiseks, ajakirjaniku ja laiemalt ka ajakirjanduse üheks ülesandeks on olla kodanike suhtes lojaalne (Kovach, Rosenstiel, 2001: 51). See tähendab näiteks edastada teadaolevast

informatsioonist lähtudes ning auditooriumi heaolu ja muud sellist silmas pidades see osa informatsiooni, mis vastab tõe, mille teadmiseks on avalikkusel põhjendatud õigus.

5.2. Ajakirjanik kui väravavaht

Lisaks informatsiooni vahendaja rollile, täidab ajakirjanik veel erakordsete sündmuste kajastamisel nii teoreetiliselt, aga läbiviidud intervjuudele toetudes ka praktiliselt väravavahi rolli (vt Joonis 4). Väravavahi rolli täitmine võib olla aga erakordsete sündmuste kajastamisel keerulisem kui näiteks nii öelda tavaliste uudiste ja olukordade kajastamise puhul. Näiteks läbiviidud intervjuudele toetudes muudab ja mõjutab otsustusprotsessi (ehk, millist informatsiooni väravast läbi lasta, millist mitte) see, et erakordsete sündmuste toimumise järel ei pruugi kohe üheselt selge ja mõistetav olla, milline informatsioon vastab tõe, milline mitte. Intervjueeritud ajakirjanike kogemustele toetudes saab öelda, et ametlik informatsioon ja pressikonverentsid, kus avalikkust teavitatakse, ja mille käigus ka ajakirjanike küsimustele vastatakse, viibivad. Seetõttu on faktide ja detailide poolest tõe vastavat informatsiooni juhtunu kohta kohe ja kiiresti raske saada.

Eelpool mainitust lähtuvalt tekib minu arvates aga väravavahi rolli ja sündmuse avalikustamise kiiruse vahel konflikt. See tähendab, et kui ajakirjanik väravavahina peab ühest küljest tuginema tõestele faktidele ja detailidele (nt ametlikule infole), teisest küljest nõuab erakordne sündmus aga võimalikult kiiret ja vahetut kajastust (auditooriumi surve ja soov juhtunu kohta informatsiooni saamiseks), siis neid kahte aspekti (tõene informatsioon ja kiire kajastus) omavahel siduda on väga keeruline.

Siinkohal pean oluliseks rõhutada, et loomulikult ei saa õiguskaitseorganite esmaseks tööülesandeks pidada ajakirjanikega suhtlemist ja informatsiooni edastamist, kuid kui ajakirjanikul puudub ametlikult kinnitatud versioon sündmuse toimumisest, kuidas saab siis ajakirjanikuna võimalikult hästi täita informeerija või väravavahi rolli? Seda enam, et erakordsete sündmuste toimumise tagajärjel läheb kiiresti liikvele ka valeinformatsiooni ja spekulatsioonide, mille ümberlukkamise või tõe vastavusega peaks ajakirjanik samuti tegelema.

Seepärast muutub olukorras, kus tõele vastavat ja ametlikult kinnitatud informatsiooni on vähe, või seda ei saa nii kiiresti kätte kui vaja, oluliseks, et ajakirjanik ei hoiaks informatsiooni kinni. Pean siin silmas, et nii öelda väravatest laseb ajakirjanik läbi ka selle osa informatsioonist, mis annab vastuse küsimusele, mida erakordsete sündmuste käigus ei juhtunud. Viljandi Paalalinna koolitulistamise näitel oli ajakirjaniku ülesandeks öelda seda, et tegemist ei ole terrorirünnaku või suurelt organiseeritud kuritegevusega süütute tsiviilisikute vastu. Lisaks, minu arvates on oluline rääkida sellest, mida ei juhtunud, ka seetõttu, et nii saab juba eos ümber lükata tekkida võivad spekulatsioonid ja väärraid versioone.

Intervjuude põhjal saab öelda, et lisaks tõestele faktidele ja detailidele, on ajakirjaniku kui väravavahi ülesandeks erakordsete sündmuste kajastamisel nii öelda väravatest läbi lasta ka emotsioone, mis omakorda tähendab, et eesmärgiks ei ole mitte niivõrd uudislugude, vaid reportaažide ja *featurede* loomine. Reportaažides ja *featuredes* on emotsioonidel oma kohta. Lisaks annavad žanrid ajakirjanikule suurema vabaduse otsustamiseks, kuidas ja millele erakordsete sündmuste toimumise korral tähelepanu juhtida. Intervjuude põhjal saab öelda, et teatavatel hetkedel võibki olukorrajeldus olla ainuke ja esmane vahend, läbi mille auditooriumi teavitada ja informatsiooni selekteerida.

5.3. Ajakirjanduseetikast tulenevad rollid

Eelmises alapunktis mainitud reportaažid ja *featured* on olulised ka ajakirjanduseetika kontekstist tulenevalt, sest kuigi teoreetiliselt peaksid ajakirjanduslikus mõttes erakordsed sündmused olema objektiivselt ja tasakaalustatult kajastatud, siis läbiviidud intervjuude põhjal on erakordsete sündmuste korral uudislugudele omast objektiivsust tagada väga raske, kui mitte võimatu, sest Ruusaare (2018) järgi peaks objektiivsuse tagamiseks, näiteks sõdade puhul, ajakirjanik viibima mõlemal pool rindejoont, kuid praktikas seda teha ei saa.

Miks praktikas eelmainitu täitmine keeruline on, on läbiviidud intervjuude põhjal raske vastata. Küll aga viidatakse intervjuudes, et mingisugusegi objektiivsuse tagamiseks peaks erakordset sündmust kajastama saatma mitu reporterit korraga.

Eesti kontekstis on minu arvates aga keeruline mitme reporteri nii öelda reeglist lähtuda, sest raha paneb asjad paika. Üldjoontes ei ole Eesti meediaorganisatsioonidel nii palju vabasid

vahendeid (aga ka inimressurssi), et saata mitut ajakirjanikku, näiteks sõdade puhul, erinevatele rindpooltele sündmust kajastama (Bahovski jt, 2018). Ka läbiviidud intervjuude põhjal saab öelda, et kui inimtekkelised erakordsed sündmused on toimunud Eesti piiridest väljaspool, on toimetusest sündmust koha peale kajastama saadetud üks ajakirjanik, kellel võib-olla on kaasas ka abiline, kuid enamjaolt on siiski ajakirjanik üksinda. Seetõttu saab eeltoodu põhjal minu arvates öelda, et ajakirjaniku roll lähtuvalt ajakirjanduseetikast on olla erapooletu. Tehtud järeldus vastab ka teooria osas väljatoodule – White (2016: 3) järgi võib ajakirjanduslikku tööd pidada kvaliteetseks kui ajakirjanik ise on jäänud erapooletuks, loobunud sildistamisest ja hinnangute andmisest.

Läbiviidud intervjuude põhjal saab ajakirjanduseetikast lähtuvalt öelda ka, et kirjapandud eetika reegleid ja loodud printsiipe võib olla vajadus erakordsete sündmuste kajastamise kontekstis ümber vaadata. Näiteks on siinkohal Sakala toimetuse dilemma, kas õpetaja surnuks tulistanud poisi nime avalikustada või mitte (vt ptk 4.2.2). Argument, mis lõpuks olukorrale lahenduse tõi, ei olnud seotud avaliku või mitte avaliku elu tegelase mõiste, ega ka näiteks isikuandmete kaitse seadusest tulenevaga. Tulistaja nime otsustati mitte avaldada, et hoiduda sõnumi loomisest nagu ainult negatiivsete tegude ja käitumisega saab inimene tähelepanu võita (Väre, 2018).

5.4. Ajakirjaniku muud rollid

Läbiviidud intervjuude põhjal saab viidata ka puudustele, mida ajakirjanikud kogemustele tuginedes välja tõid. Üheks suuremaks murekohaks on psühholoogiliste teadmiste ja oskuste puudumine. Ehk, lisaks kolleegide poolt pakutavale toele tunnistasid ajakirjanikud, et vajaksid professionaalset psühholoogi, kellele oma läbielamistest rääkida ja nii ka abi saada. Teisisõnu võib ajakirjaniku rolliks pidada ka psühholoogilise abi küsimist nagu viitas teoorias Cooper (2016: 6-7). Nimetatud roll laieneb toimetusele, ja miks mitte ka haridussüsteemile, mis samamoodi peaksid seisma selle eest, et erakordsete sündmuste kajastamisel kogetu ja läbielatu ei hakkaks negatiivselt mõjutama ajakirjaniku edasist era-ja tööelu.

Läbiviidud intervjuude põhjal on kurb aga tõdeda, et Eesti kontekstis ja praktikast lähtuvalt ei saa ajakirjanikud psühholoogilist väljaõpet piisavalt selleks, et ennast kaitsta erakordsete

sündmuste kajastamisel tekkida võiva posttraumaatilise stressi ja muu sellise eest. Siinkohal pean oluliseks märkida, et vajaliku psühholoogilise väljaõppe või tugisüsteemide puudumist võib põhjendada näiteks sellega, et Eestis ei ole taolised erakordsed sündmused, mis võivad põhjustada trauma või posttraumaatilise stressi, kuigi sagedased. Ilmselt on see üks põhjustest, miks intervjueritud ajakirjanike toimetused ei ole säärasteks olukordadeks kuigi hästi valmis ning vastavaid tugisüsteeme ajakirjanikele loodud ei ole.

Psühholoogiliste oskuste ja tugisüsteemi pakkumine on minu arvates aga erakordsete sündmuste kajastamise juures olulisel kohal, sest kui ajakirjanik ei saa professionaalset abi ja tuge, võib kogetu ja läbielatu mõjutama jääda nii ajakirjaniku era- kui ka tööelus tehtavaid otsuseid ja valikuid. Ka teooria osas tõin välja näiteks konfliktisuse puhul, et negatiivsus uudises ei tohiks peegelduda mitte läbi eelhoiakute või kogemuste, mis ajakirjanikul või toimetusel toimunud/toimuva kohta endal on, vaid kindla sõnavara ja faktide kaudu, mis toovad reaalse konflikti esile (White, 2006: 245).

Mis puutub sündmuskohal oleva ajakirjaniku ja toimetaja, ajakirjaniku ja toimetuse vahelisse koostöösse, siis läbiviidud intervjuude puhul saab öelda, et eemal olevad ajakirjanikud ootavad toimetuse poolset tuge ja head koostööd mitte ainult psühholoogilise mõttes, vaid ajakirjanike jaoks on oluline ka toimiv kommunikatsioon – teadmine, kes millega parasjagu tegeleb ja kes vajadusel kõige kiiremini sündmuspaigal viibivat ajakirjanikku aidata saab. Seetõttu võib välja tuua, et ajakirjaniku rolliks erakordsete sündmuste kajastamisel on olla ka meeskonnamängijaks, sest mida paremini omavaheline koostöö ja kommunikatsioon toimetuse ja ajakirjaniku vahel toimib, seda edukamaks kujuneb ka erakordsete sündmuste kajastamine. Näiteks võib siin tuua Brüsseli terrorirünnaku ajal informatsiooni jagamise Brüsselis koha peal oleva ajakirjaniku ja Eestis, rahvusringhäälingu uudistetoimetuses koha peal oleva uudisejuhi vahel (vt ptk 4.3.1). Võrdluseks Viljandi koolitulistamine, mille puhul tõid toimetuse liikmed välja, et koolitulistamise kajastamisel läks valesi see, et toimetuses juhtunuga tegelenud inimesed ei suhelnud omavahel. Toimetaja küll teadis, millega iga reporter tegeleb, aga reporteritel ei olnud üksteise tegevustest mitte mingit ülevaadet. (Väre, 2018; Beljaev, 2018)

Kui head koostööd eeldasid ja ootasid toimetuse ja ajakirjanike vahelisest suhtlustest kõik intervjueritud ajakirjanikud, siis selles osas, ka koha peal olevale ajakirjanikule jääb ka nii öelda viimase sõna õigus (ehki, mis siis ikkagi läheb väravast läbi ja kuidas), jagunesid

arvamused intervjuudes kaheks. Tralla (2018), Russaar (2018) ja Mägi (2018) viitasid, et tõepoolest peaks jääma ajakirjanikule viimane sõna, sest sündmuspaigal olles, on just temal kõige parem ülevaade hetkeolukorrast, kas või oma isikliku kogemuse kujul. Beljaev (2018) ja Väre (2018) töid ka küll välja, et ajakirjanikul on otsustus- ja sõnavabadus, kuid ajakirjaniku otsusest olulisem on siiski see, mida ütleb kokkuvõttes toimetaja. See aga ei tähenda, et ajakirjanikul endal mingit vastutust ei ole. Muidugi vastutab ka ajakirjanik oma sõnade ja tegude eest.

Miks arvamus kaheks jagunesid on intervjuude põhjal raske öelda. Arvan, et rolli mängivad siin nii erakordsed sündmused, millel on erinev taust ja mille kajastamiseks olid erinevad võimalused. Samuti ajakirjanike, aga ka toimetuste varasemad kogemused ja kokkupuuted erakordsete sündmuste kajastamisega ning toimetuse ja ajakirjaniku vaheline usaldus. Siinkohal soovitan, et segaduste vältimiseks tuleks kohe alguses toimetaja ja reporteri vahel kokku leppida, kuidas koostöö toimuma hakkab, kuidas jaguneb vastutus ja kelle sõna kokkuvõttes kaalukam on. Usun, et selliste küsimuste omavaheline läbirääkimine avaldab positiivset mõju ka tehtava töö efektiivsusele ning lõpptulemusele. Samuti võib see anda ajakirjanikule signaali, et ta võib ka kaugemal olles toimetusepoolses abis ja toes kindel olla.

Lisaks heale koostööle ja kommunikatsioonile toimetuse ja kolleegide vahel, pidasid ajakirjanikud läbiviidud intervjuude põhjal oluliseks ka muude kontaktide ehk sotsiaalse kapitali ja taustteadmiste olemasolu, või vähemalt oskust kiiresti ennast taustinformatsiooniga kurssi viia. Tegelikult saab öelda, et mitte ainult erakordsete sündmuste kajastamisel, vaid ka igasuguses muus ajakirjandustöös aitavad kontaktide võrgustik ja olemasolevad taustteadmised olukordades palju kiiremini orienteeruda ja selle võrra ehk ka kvaliteetsemat ajakirjanduslikku tööd teha.

Lisaks saab intervjuude põhjal välja tuua, et erakordsete sündmuste kajastamine eeldab ajakirjanikult ka paljude selliste rollide täitmist, millega muul ajal ehk kokku puutuma ei pea. Näiteks, lisaks ajakirjaniku rollile tuleb veel olla ka operaatori, valgustaja ja muudes sellistes rollides. Samuti viitasid ajakirjanikud vestlustes, et oluline on osata ka erinevaid meediaplatforme omavahel integreerida. Erinevatel platvormidel opereerimise oskus loob näiteks võimaluse, et kanali vastu hakkab huvi tundma ka see osa auditooriumist, kes tavaliselt kanalit ei jälgi/ei kasuta.

Eeltoodu põhjal saab teha järelduse, et just erakordsete sündmuste kajastamisel võiks olla mitmeoskuslikkus väga kasulik, sest üldjuhul ei ole toimetusel ressursse erakordset sündmust kajastama saata suurt meeskonda. Unustada ei saa ka seda, et erakordsete sündmustega samal ajal tahavad ajakirjanike tähelepanu ja kajastamist saada ka muud, olulised või vähemolulisemad teemad.

Peatüki kokkuvõtteks saab öelda, et peamised järeldused, mida magistritöö käigus tehtud intervjuude põhjal välja tuua saab on järgmised: ajakirjanikul on erakordsete sündmuste kajastamisel nii informeerija kui väravavahi roll, nii meeskonnamängija kui erapooletust hoidva inimese roll. Samuti peab ajakirjanik olema mitmeoskuslik, võimalikult tugeva vaimu ja hea psühholoogilise ettevalmistusega. Lisaks, erakordsete sündmuste kajastamiseks vajab ajakirjanik tugisüsteemi – olgu selleks siis professionaalne psühholoog, hea koostöö ja kommunikatsioon toimetuse ning kolleegide vahel või midagi kolmandat.

Kokkuvõtlikult ja lühidalt öeldes, erakordsete sündmuste kajastamisel on ajakirjanikul täita üks suur roll – olla ajakirjanik –, mille kõrval rullub lahti hulk väiksemaid rolle, millede täitmist erakordne sündmus oma eripärast tulenevalt aga mõjutada võib.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida ajakirjaniku rolli erakordsete sündmuste kajastamisel. Eesmärgi täitmiseks viis töö autor ajavahemikul 3.04.2018-13.04.2018 viie Eesti ajakirjanikuga läbi süvaintervjuud, et teada saada, mida mõistavad ajakirjanikud erakordsete sündmustena, milliseid piiranguid ja võimalusi tajuvad ajakirjanikud erakordsete sündmuste kajastamisel, millised tegurid erakordsete sündmuste kajastamist mõjutavad ja milliseid teadmisi ning oskusi ajakirjanik vajab, et erakordseid sündmusi kajastada. Intervjuusid on võimalus salvestatud kujul kuulata ja maksimaalne intervjuude pikkus on 40 minutit.

Eeltoodust lähtuvalt annab töö nii teoreetilisele materjalile kui ka intervjuude kvalitatiivsele sisuanalüüsile tuginedes ülevaate, kuidas erakordseid sündmusi nii teooriast, aga ka praktikast lähtuvalt Eesti kontekstis ja Eesti ajakirjanike kogemuste põhjal defineerida, millised on erakordsete sündmuste kajastamisega seotud eripärad (tulenevalt uudisväärtuse kriteeriumitest) ja kas ning kuidas eripärad mõjutavad ajakirjaniku rolli erakordsete sündmuste kajastamisel väärtuste teooriast, ajakirjanduseetikast ning trauma ajakirjandusest tulenevalt. Lisaks annab töö ülevaate, milliseid oskusi ja teadmisi on praktikale tuginedes kvaliteetseteks erakordsete sündmuste kajastamiseks vaja, ning mida ajakirjanikud ise peavad erakordsete sündmuste kajastamise väljakutseteks, aga ka võimalusteks.

Uurimistulemuste põhjal saab öelda, et ajakirjanikul on erakordsete sündmuste kajastamisel täita mitmeid rolle. Tuleb arvestada, et kõikide rollide täitmine on mõjutatud aga erakordsete sündmuste eripäradest. See tähendab, et kuna tegemist on ootamatute, mõjukate, kiiret kajastamist ning enamjaolt negatiivse tagajärgedega sündmustega (nt terrorirünnakud, koolitulistamine, sõjalised konfliktid ja kokkupõrked), pole ajakirjanikul alati aega olemasolevat informatsiooni tõeste faktide ja detailide alusel kontrollida.

Avalikkuse huvi ning surve toimunud/toimuva kohta on ajakirjandusele suur. Näiteks võib ajakirjaniku üheks rolliks intervjuude põhjal pidada informeerija rolli, ka sellest aspektist lähtuvalt, et lisaks nii öelda põhi informatsioonile (mis juhtus? miks juhtus? kuidas juhtus?...) võib ühiskond ajakirjanduselt oodata ja ka vajada informatsiooni, mis aitab

ühiskonnaliikmetel võtta vastu paremaid otsuseid või korraldada oma elu ümber nii, et indiviidide julgeolek ja turvalisus ei oleks erakordsete sündmuste tagajärjel ohustatud. Siinkohal võib informatsiooni vahendamise ja samas ka värvavahi rolli raskendada asjaolu, et erakordsete sündmuste toimumise järel on ametlikku, tõest informatsiooni keeruline saada. Seda enam, et levima hakkavad koheselt ka spekulatsioonid ja väärarvamused, mis muudavad tervikpildi väga segaseks. Paraku aega, mida olemasoleva informatsiooni kontrollimiseks võtta, ajakirjanikel erakordsete sündmuste kajastamisel praktiliselt ei ole.

Intervjuude põhjal joonistus veel välja, et erakordsete sündmuste kajastamisel on ajakirjanikul ka meeskonnamängija roll ehk vajalik on osata koostööd teha ja kommunikeeruda kolleegidega. Lisaks peab ajakirjanik objektiivsust silmas pidades olema ka erapooletu. Objektiivsuse saavutamist on erakordsete sündmuste puhul üldse keeruline taotleda, sest tihti puudub ajakirjanikul võimalus rääkida, näha või kokku puutuda kõikide osapoolte või paikade ja piirkondadega, mis sündmustega tihedalt seotud, või millele olukorrad mõju avaldavad.

Semistruktureeritud intervjuude põhjal selgus, et olulisel kohal on ka psühholoogilised oskused. Ajakirjanikud ise väärtustavad väga psühholoogilist väljaõpet, et paremini toime tulla enda emotsioonide ja läbielatuga. Kuigi nõudlus on ajakirjanike poolt olemas, siis pakkumist säärase oskuste ja teadmiste omandamiseks veel väga ei ole. Toimetustes on küll kolleegid, kellega vajadusel rääkida saab, kuid intervjuueeritud ajakirjanike sõnul ei asenda kolleegid professionaali.

Lisaks eeldab erakordsete sündmuste kajastamine ajakirjanikult toime tulemist pingeolukordadega, analüütilist mõtlemisvõimet ja mitmeoskuslikkust.

Kokkuvõtlikult saab aga öelda, et ajakirjaniku esmane roll on olla ajakirjanik, kuid selle kõrval on veel palju väiksemaid rolle ja kohustusi, mis tulenevalt erakordsete sündmuste eripärasest sündmuste kajastamisega kaasa võivad tulla.

Eelpool mainitud tulenevalt on magistritöö edasisteks uurimisvõimalusteks näiteks vaadelda spetsiifilisemalt ja eraldi inimtekkelisi erakordseid sündmusi ning analüüsida konkreetselt ja žanripõhiselt ajakirjaniku rolli. Lisaks saab tulevikus keskenduda sügavamalt ajakirjanike vaimsele tervisele, mida erakordsete sündmuste kajastamisega kaasnevad läbielamised

mõjutada võivad. Tulevikku silmas pidades on võimalik valimit suurendades läbi viia sarnane uurimus ja vaadata, kas valimi suurus ja iseloom avaldab mõju lõpptulemustele.

SUMMARY

The objective of this master's thesis is to research the role of the journalist in covering extraordinary events. To achieve the objective, the author of this thesis carried out profound interviews with five Estonian journalists during the period of 03.04.2018-13.04.2018, to find out what journalists understand as an extraordinary event, which limits and opportunities journalists perceive while covering extraordinary events, which factors affect the coverage of extraordinary events and what knowledge and skills a journalist needs to cover extraordinary events. It is possible to listen up to 40 minutes long recordings of the interviews.

On the basis of the above the thesis provides an overview, based on theoretical material and qualitative research of the interviews, on how to define an extraordinary event based on theory and practice in Estonian context and Estonian journalists, what are the peculiarities that are connected to coverage of an extraordinary event due to the news value criterias and if and how the peculiarities affect the journalist's role in covering extraordinary events according to the goalkeeper theory, journalism ethics and trauma journalism. In addition, the thesis gives an overview on what skills and knowledge are needed to a quality coverage of an extraordinary event and what the journalists themselves consider as the biggest challenges, also opportunities, to cover an extraordinary event.

On the basis of the research results it is possible to say that a journalist has many roles to play in a coverage of an extraordinary event. What must be taken into account is that all the roles are affected by the peculiarity of the extraordinary event. This means that since these events are sudden, influential, require fast coverage and are mostly events with negative effect (e.g. terrorist attacks, school shootings, military conflicts and clashes etc.), a journalist does not always have time to check the available information with true facts and details. At the same time the interest and pressure of the public on the press is great to find out information on what has happened.

For example, based on the interviews, the informer role can be considered as one of the journalist's roles, also in addition to the so-called main information (What happened? Why happened? How happened? etc.) the public can expect information which helps to make better decisions or organize their lives so that the individual safety and security would not be threatened because of extraordinary events. Here the coverage of information and also the goalkeeper's role can be hindered by the fact that after an extraordinary event it is difficult to get official, true information, the more so that speculations and misconceptions, also understandings, which make the full picture very confusing, begin to spread immediately, but journalists that cover extraordinary events practically not have time to check the existing information.

On the basis of the interviews it turned out that, while covering extraordinary events, a journalist also has a team player role which means that it is necessary to know how to cooperate and communicate with colleagues. In addition, a journalist must keep in mind the objectivity and be unbiased. It is difficult to achieve objectivity in the cases of extraordinary events because often the journalist does not have the opportunity to talk, see or get involved with all the participants or locations and areas which are closely connected to the event or which the situation affects.

Based on the semi-structured interviews it turned out that psychological skills are important and journalists themselves value psychological training to cope better with their own emotions and experiences. The demand by the journalists is there, but the offering of learning such skills and knowledge is almost non-existent. There are colleagues in the editorial board to who it is possible to talk to if needed, but according to the interviewed journalists, no colleague can replace a professional.

In addition, the covering of extraordinary events expects journalists to cope with tense situations, have analytical thinking, versatility and readiness to play other roles besides being journalist, like operator, gaffer, and other such roles.

In summary, it is possible to say that the primary role of a journalist is to be a journalist, however, alongside that there are many smaller roles and responsibilities which, depending on the peculiarity of the event, may occur with the coverage of the extraordinary event.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. **American Psychiatric Association.** (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders.*
2. **Anderson, C.** (2011). *Between creative and quantified audiences: Web metrics and changing patterns of network in local us newsroom.* Journalism, 12 (5), 550-556.
3. **Anderson, P. J., Ward, G.** (2007). *The Future of Journalism in the Advanced Democracies.* Aldershot: Ashgate Publishing.
4. **Bahovski, E., Ruusaar, A., Tammerk, T.** (2018). *Meediatund. Ajakirjanduse võimalikkusest konfliktipiirkonnas.* Eesti Rahvusringhääling: Vikerraadio. Kasutatud 18.05.2018 <https://vikerraadio.err.ee/meediatund>
5. **Bartos, O.J., Wehr, P.** (2002). *Using Conflict Theory.* United Kingdom: Cambridge University Press.
6. **Bednarek, M.** (2016). Coding manual for the analysis of news values using UAM Corpus Tool.
7. **Bednarek, M., Caple, H.** (2017). *THE DISCOURSE OF NEWS VALUE. How News Organizations Create Newsworthiness.* Oxford: University Press. 302 pp.
8. **Beljaev, K.** (2018). *Autori intervjuu.* Viljandi, 6. aprill.
9. **Bell, A.** (1991). *The Language of News Media.* Oxford: Blackwell.
10. **Bennett, P., Williams, Y., Page, N., Hood, K., Woollard, M., Vetter, N.** (2005). *Associations between organizational and incident factors and emotional distress in emergency ambulance personnel.* British Journal of Clinical Psychology, 44 (2), 215-226.
11. **Brasher, D.E., Neiding, J.L., Haas, S.M., Dobbs, L.K., Cardillo, L.W., Russel, J.A.** (2000). *Communications in the management of uncertainty: The case of person living with HIV or AIDS.* Communication monographs, 67 (1), 63-84.
12. **Bryant, C. D.** (2003). *Handbook of Death & Dying.* California: SAGE Publications.
13. **Christian, S.E.** (2017). *Overcoming Bias: A Journalist's Guide to Culture & Context.* New York: Routledge, 240.
14. **Coombs, W. T., Holladay, S. J.** (2012). *The Handbook of Crisis Communication.* Oxford: Blackwell Publishing.

15. **Cooper, R.** (2016). News management and trauma journalism. A reasearch paper. Indian: Ball State University.
16. **Cote, W. E., Simpson, R.** (2000). *Covering violence: A guide to ethical reporting about victims and trauma*. Columbia University Press.
17. **Curran, J. (2005).** In Overholser, G. & Hall Jamieson, K. (2005). *The Press*. Oxford: Oxford University Press.
18. **Dahl, R.** (1998). *On Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.
19. **Deuze, M.** (2008). The changing context of news work: Liquid journalism for a monitorial citizenary. *International Journal of Communication* 2: 848-865
20. Eesti Keele Instituut (2009). *Eesti keele seletav sõnaraamat*. (toim). Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veskis, Ülle Viks ja Piret Voll.
21. *Eesti keele seletav sõnaraamat*. Kasutatud 27.01.2018
22. **Fancher, M.** (1987). The metamorphosis of the newspaper editor. *Gannett Center Journal* 1 (1): 69-80.
23. **Farmer, J.** (2017). *Extraordinary PR Ordinary Budget. A Strategy Guide*. Oakland: Berrett-Koehler Publishers.
24. **Feinstein, A.** (2004). The psychological hazards of war journalism. *Nieman Reports*, 58 (2), 75-76.
25. **Feinstein, A., Owen, J., Blair, N.** (2002). War photographers and stress. *Columbia Journalism Review*, 41 (2).
26. **Fulton, K.** (2000). *News Isn't Always Journalism*. *Columbia Journalism Review*. Jul/Aug: 30, 35.
27. **Galtung, J., Ruge, M. H.** (1965). *The Strucutre of Foreign News*. *Journal of Peace Research*, 2 (1), 64-91.
28. **Gans, H.** (1979). (Placeholder1). New York: Vintage Books.
29. **Hakala, S.** (2009). *KOULUSURMAT VERKOSTOYHTEISKUNNASSA. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Helsingin Yliopisto. Kasutatud 12.05.2018 http://www.helsinki.fi/crc/Julkaisut/koulusurmat_verkostoyhteiskunnassa.pdf
30. **Hanusch, F.** (2010). *Representing Death in the News. Journalism, Media and Mortality*. London: Palgrave Macmillan.
31. **Harcup, T., O'Neill, D.** (2001). *What is News? Galtung and Ruge revisited*. *Journalism Studies* 2(2): 261-280.

32. **Harcup, T., O'Neill, D.** (2017). *What is News?* New York: Routledge, Vol. 18, No. 12, 1470-1488.
33. **Harrington, W.** (1997). *A Writer's Essay: Seeking the Extraordinary in the Ordinary.*
34. **Heath, R. L., Liao, S., Douglas, W.** (1995). Effects of perceived economic harms and benefits on issue involvement, information use and action: A study in risk communication. *Journal of Public Relations Research*, 7, 89-109.
35. **Hennoste, T.** (2001). *Uudise käsiraamat.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
36. **Hjarvard, S., Lövheim, M.** (2012). *MEDIATIZATION and RELIGION. NORDIC PERSPECTIVES.* Sweden.
37. **Holsti, O. R.** (1969). *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities.* Reading, MA: Addison-Wesley
38. **Jacquette, D.** (2007). *Moral Responsibility in the Media.* New York: Routledge.
39. **Jones, S., S.** (2002). *THE FAIRY TALE. THE MAGIC MIRROR OF THE IMAGINATION.* Great Britain: Routledge, 37p.
40. **Kalmus, V., Masso, A., Linno, M.** (2015). Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metadoloogia õpibaas. *Kvalitatiivne sisuanalüüs.* Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 17.04.2018 <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
41. **Kiilakoski, T., Nurmi, J., Oksanen, A.** (2014). Coping with Tragedy, Reacting to an Event: *The Case of the Jokela School Shooting in Finland.* Kasutatud 12.05.2018 <https://doi.org/10.1177/1103308814548107>
42. **King, E., Chapman, L.J.** (2012). *Key Readings in Journalism.* New York: Routledge.
43. **Kovach, B., Rosenstiel, T.** (2001). *THE ELEMENTS OF JOURNALISM. What Newspeople Should Know and the Public Should Expect.* New York: CROWN PUBLISHERS.
44. **Laherand, M.-L.** (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis.* Tallinn: M.-L. Laherand.
45. **Lee, A.M., Lewis, S.C., Powers, M.** (2014). *Audience clicks and news placement: A study of timelagged influence in online journalism.* *Communication Research*, 31 (4), 505-530.
46. **Lehman-Wilzig, S.N., Seletzky, M.** (2010). *Hard news, soft news, 'general' news: The necessity and utility of an intermediate classificatio.* SAGE. Kasutatud 11.05.2018 <http://proflw.com/wp-content/uploads/2008/07/General-News.Journalism-article.1.2010-1.pdf>
47. **Limor, Y. and R. Mann.** (1997). *Itona'ut [Journalism].* Tel Aviv: Open University

48. **Lukin, A.** (2010). „News“ and „register“: *A preliminary investigation*. In A. Mahboob and N. Knight (Eds.). *Applicable Linguistics: Texts, Contexts and Meanings*, 92-113. London/New York: Continuum.
49. **Masse, H. M.** (2011). *Trauma Journalism: On Deadline in Harm's Way*. Indian: Ball State university.
50. **Matloff, J.** (2004). *Scathing memory: Journalism finally faces up to the psychic costs of war reporting*. *Columbia Journalism Review*, 43.4.
51. **Mägi, K.** (2018). Autori intervjuu. Tallinn, 13.aprill.
52. **Mägi, R.** (2007). *Suur inglise-estli seltav sõnaraamat*. Tallinn: Kirjastus TEA.
53. **Nohrstedt, D., Stern, E.** (1999). *Crisis Management in Estonia: Theory and Practice*. Stockholm: The Swedish Agency for Civil Emergency Planning.
54. **Overholser, G. Hall, J. K.** (2005). *The Press*. Oxford: Oxford University Press
55. **Pillips, A.** (2015). *Journalism in Context*. London: Routledge.
56. Postimees. (2017). *Ülevaade: Suurimad terroririünakud Euroopas alates 2015. Aastast*. Kasutatud 02.02.2018 <https://maailm.postimees.ee/4215151/ulevaade-suurimad-terrorirunnakud-euroopas-alates-2015-aastast>
57. **Pullerits, P.** (1997). *Ajakirjanduse põhižanrid*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
58. Põhiseadus. (06.01.2004). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 05.01.2018 <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
59. **Rau, C.** (2010). *Dealing with the Media*. Sydney: University of New South Wales Press.
60. **Rees, G.** (2013). *The trauma factor : Reporting on violence and tragedy*. Centre for Journalism & Communication Researche, Bournemouh University, 409-434.
61. **Ruussaar, A.** (2018). Autori intervjuu. Tallinn, 5. aprill.
62. **Rämmer, A.** (2014). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metadoloogia õpibaas. Valimi moodustamine*. Tartu: Tartu Ülikool. Kasutatud 20.04.2018 <http://samm.ut.ee/valimid>
63. **Saar, P.** *Objektide valve ja kaitse tagamine erakorralise – ja sõjaseisukorra väljakuulutamisel. Politsei- ja Piirivalveamet*. Kasutatud 20.01.2018 <http://sensei.ee/images/LAK14/priit%20saar.pdf>
64. **Saleh, I.** (2015). *Transnational Worlds of Power Journal. Proliferation of Journalism & Professional Standards*. Vol.1. No. 1. Cambridge: Cambridge Scholars.
65. **Schudson, M.** (2003). *The Sociology of News*. New York: W.W.Norton &Company.

66. **Seaton, J.** (2005). *Carnage and the Media. Making and Breaking of News on Violence.* London: Allen Lane
67. **Shoemaker, P. J., Vos, T.** (2009). *Gatekeeping Theory.* New York: Routledge.
68. **Shoemaker, P.J.** (1991). *Gatekeeping.* Newbury Park etc: Sage
69. **Smith, F. L.** (1985) *Perspectives on Radio and Television: Telecommunication in the United States.* New York: Harper & Row
70. Sorainen. (2014). Juriidiline analüüs: Hädaolukorra ning eriolukorra erinevused ning eristamise vajalikkus. Kasutatud 17.02.2018
https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/hadaolukorra_ja_eriolukorra_erinevused_ning_eristamise_vajalikkus_juriidiline_analuus.pdf
71. **Strupp, J., Bartholomew, R.** (2003). *Out of embed, but facing trauma?* Editor & Publisher, 136 (16).
72. **Sumiala, J., Hakola, O.** (2013). *Media and Death.*
73. **Zelizer, B.** (2010). *About to Die: How News Images Move the Public.* New York: Oxford University Press.
74. **Tedeschi, J.T., Schlenker, B.V., Bonoma, T.V.** (1973). *Conflict, Power and Games.* Chicago: Aldine, 270.
75. **Tralla, J.** (2018). *Autori intervjuu.* Tartu, 4. aprill.
76. **Tuchman, G.** (1972). *Objectivity as a Strategic Ritual.* The University of Chicago Press: American Journal of Sociology 77: 660–79.
77. **Usher, N.** (2013). *Al Jazeera English online: Understanding web metrics and news production when a quantified audience is not a commodified audience.* Digital Journalism, 1 (3), 335-351.
78. **Wallis, R., Baran, S. J.** (1990). *The known world of broadcast news: international news and the electronic media.* New York: Routledge.
79. **Walter, T.** (2011). *Angels not souls: Popular religion in the online mourning for British celebrity Jade Goody.* Religion, 41(1), 29–51.
80. **Weaver, D., Beam, R., Brownlee, B., Voakes, P., Wilhoit, G.,C.** (2007). *The American Journalists in the 21st Century.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
81. **White, A.** (2016). *Ethical Choices When Journalists Go to War.*
82. **White, D. M.** (1950). *The gatekeeper: A case study in the selection of news.* Journalism Quarterly 27 (4): 383-390.

83. **White, D.M.** (1964). *"The 'Gatekeeper': A Case Study In the Selection of News, In: Lewis A. Dexter / David M. White (Hrsg.): People, Society and Mass Communications.* Kasutatud 17.04.2018
84. **Violanti, J. M., Paton, D.** (1999). *Police trauma: Psychological aftermath of civilian combat.* Charles C. Thomas Publisher.
85. **Väljataga, M.** (2008). Rändavad mõisted. Narratiiv. Väljataga, M (toim). *Keel ja Kirjandus* (lk 684-697). Tallinn: Kultuurileht. Kasutatud 28.04.2018 <https://keeljakirjandus.eki.ee/684-697.pdf>
86. **Väre, H.** (2018). Autori intervjuu. Viljandi, 11. aprill.

LISAD

Lisa 1. Pöördumine peatoimetajate poole

Tere!

Olen Jane Saluorg, Tartu Ülikooli ajakirjanduse magistrant. Suur soov on magistriõpingutega sel aastal lõpule jõuda ja seepärast tegelen hetkel oma magistritööga, mis kannab pealkirja „Ajakirjaniku roll erakorraliste sündmuste kajastamisel“. Magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, milline on ajakirjaniku roll erakorraliste sündmuste kajastamisel. Ehk uurimisküsimused on näiteks, mida ajakirjanikud mõistavad üldse erakorralise sündmusena, kas ja milliseid piiranguid erakorraliste sündmuste kajastamisel ajakirjanikud tajuvad, millisena näeb ajakirjanik enda rolli/ülesandeid erakorralise sündmuse kajastamisel jne.

Magistritöö teoreetiline raamistik on enam-vähem koos ja edasi tuleb minna empiirikaga. Siinkohal palungi Teie abi. Nimelt soovin empiirikas teha intervjuusid Eesti ajakirjanikega, kes oma tööaastate jooksul on kokku puutunud mõne erakorralise sündmusega (kas siis Eestis või välismaal). Magistritöö eesmärgist lähtuvalt ei tohiks olla tegemist looduskatastroofi jms, vaid just n-ö inimtekkeliste erakorraliste sündmustega (sõda, terrorism, koolitulistamine, ootamatud kokkupõrked, rahutused, valitsuse vahetus, võimupööre,.....). Valimisse on vaja erineva tausta ja kogemusega ajakirjanikke ning mida rohkem, seda uhkem.

Pöördun küsimusega, kas Teie oma toimetuse siseselt kolleegidele mõeldes oskate öelda mõne ajakirjaniku nime (võib olla ka endine ajakirjanik), kellel oleks kogemus erakorralise sündmuse kajastamisel ning kellega sel teemal ise ühendust võtta saan?

Lugupidamisega

Jane Saluorg

Lisa 2. Intervjuu kava

Nimi:

Toimetus/amet:

Tööstaaž:

Alustuseks, enda magistritöös olen defineerinud erakorralise sündmuse läbi ajakirjaniku silmade, et erakorraliseks sündmuseks ajakirjaniku jaoks võib pidada ükskõik millist sündmust, mis nõuab viivitamatult ajakirjaniku tähelepanu ja kohalolekut ning vastab uudisväärtuste kriteeriumitele. Sellest lähtuvalt saab jagada erakorralisi mitte-inimtekkelisteks nagu erinevad looduskatastroofid ja inimtekkelisteks ehk sõjad, kokkupõrked, terrorism, kaootamatud ja suured liiklusõnnetused jne. Oma töö fookuse raames olen välistanud looduskatastroofid ja keskendun just inimtekkelistele erakorralistele sündmustele.

I plokk – mida mõistavad ajakirjanikud erakorralise sündmuse all

1. Kuidas sina enda jaoks „erakorralise sündmuse“ mõiste defineerid?
2. Millistele kriteeriumitele üks erakorraline sündmus sinu arvates vastama peab?
3. Oma ajakirjanikukarjääri kogemuse põhjal, milliseid näiteid oma tööst erakorraliste sündmuste kohta tuua saad?
4. Mis on nendes sündmustes olnud teie jaoks uudisväärtuslikku?

II plokk – piirangud ja võimalused erakorraliste sündmuste kajastamisel

1. Ajakirjanikuna, kas j milliseid võimalusi näete erakorralistes sündmustes (väljakutse, tõestamissoov,...)?
2. Kas ja milliseid piiranguid olete erakorraliste sündmuste kajastamisel tajunud?
3. Enda kogemusest lähtuvalt, milline on olnud teie koostöö-suhe toimetajaga, kui sündmust kajastanud olete?
4. Kui vabana olete ennast sündmuse kajastamisel tundnud (otsustusvabadus, millest rääkida, millest mitte, ajaline piirang...)?
5. Mis te arvate, kas erakorraliste sündmuste kajastamised on teid ajakirjanikuna arendanud? Kuidas? –kiiresti reageerimine, pingeloludega toimetulek,.....mõni ämber?

III plokk – milliseid teadmisi ja oskusi ajakirjanik vajab, et erakorralisi sündmusi kajastada

1. Kui kerge/raske on hankida erakorralise sündmuse kohta infot?
2. Kui oluline on koostöö-läbirääkimise oskus? Sotsiaalse kapitali olemasolu? Mõni näide?
3. Taustteadmised- millisel kohal ja kui olulised?

4. Milliseid omadusi ajakirjanik vajab, et erakorralist sündmust edukalt kajastada?
5. Kui vajalik on oskus integreerida erinevaid platvorme (tele, raadio, veeb,...)
6. Kõige õpetlikum õppetund erakorralise sündmuse kajastamisel?
7. Kas ja millistest oskustest olete ise protsessi jooksul puudust tundnud?

IV plokk- millised tegurid mõjutavad erakorralise sündmuse kajastamist?

1. On toimetusepõhiselt olemas plaan, kuidas erakorraliste sündmuste toimumisel reageerida ja kajastada?
2. Kas ja millised on sinu enda põhimõtted erakorralise sündmuse kajastamisel?
3. Kui oluline on lähtumine uudisväärtuste kriteeriumitest sinu jaoks?
4. Kui palju on kajastuses sinu enda emotsioone ja n-ö tunnetuslikumat poolt?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jane Saluorg (sünnikuupäev: 12.11.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Ajakirjaniku roll erakordsete sündmuste kajastamisel, mille juhendaja on Ragne Kõuts,
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 30. mai 2018